

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

**Příbuzenská pěstounská péče z pohledu sociálního pracovníka orgánu
sociálně-právní ochrany dětí**

Diplomová práce

Autor: Bc. Olga Volechová

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Adéla Mojžíšová, Ph.D.

21. 5. 2012

Abstrakt

O pěstounské péči se v současnosti hovoří zejména v souvislosti s koncepcí plánovaného rušení dětských domovů a posílení jejího výkonu. Jedna z forem je příbuzenská pěstounská péče. Pěstouny se stávají příbuzní dítěte. Pro dítě je výhodné, že vyrůstá v širší rodině, ale ukazují se i rizika této formy náhradní rodinné péče.

Cílem práce bylo zmapování problematiky příbuzenské pěstounské péče z pohledu pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností na území Jihočeského kraje.

Byly stanoveny dva dílčí cíle. Prvním cílem bylo zjištění trendu příbuzenských pěstounských rodin na základě evidence obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji v letech 2005 až 2010 a za stejné období v České republice. Druhým cílem bylo zjištění názoru sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí zajišťujících agendu pěstounské péče v Jihočeském kraji na příbuzenskou pěstounskou péči. Byla zvolena strategie kvalitativního výzkumu. Pro dosažení prvního cíle byla použita metoda sekundární analýzy dokumentů, technika obsahové analýzy dat. Pro dosažení druhého cíle pak metoda dotazování a technika polořízeného rozhovoru.

První výzkumný soubor byl tvořen pěstounskými rodinami evidovanými v letech 2005 až 2010 orgány sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v České republice. Druhý byl tvořen sociálními pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji.

Byly vymezeny tři výzkumné otázky, které byly postupně v diskusi zodpovězeny. Na základě výzkumu byly v závěru práce stanoveny dvě hypotézy.

H1 *„Sociální pracovníci považují příbuzenskou pěstounskou péči za vhodné řešení pro sociálně osiřelé děti.“*

H2 *„Sociální pracovníci zaujímají kritické postoje k realizaci příbuzenské pěstounské péče.“*

Práce by mohla být využita při vzdělávání sociálních pracovníků a studentů podobných zdravotně sociálních oborů. Také by mohla posloužit v argumentaci pro vznik a rozšíření odborných služeb pro pěstouny - příbuzné.

Précis

Foster care is being discussed nowadays mainly in connection with conception of planned closing down of children's homes due to which its enforcement rises. One form is kinship foster care. Relatives of the child become its foster carers. It is beneficial for the child to grow up in a wider family, at the same time some drawbacks of this form of foster care arise.

The aim of the thesis was to look into the area of foster care from the point of view of a social worker of the social and legal child protection municipal office with extended authority of the South Bohemia Region.

Two partial goals were set. The first one was to find out what the trend in relative foster care is, based on the records of the municipal offices with extended authority of the South Bohemia Region in the years 2005-2010 and the Czech Republic in the same period of time. The second one was to find out what the opinions on kinship foster care of the social workers of the social and legal child protection offices are, those who are in charge of foster care in the South-Bohemia Region.

Strategy of qualitative research was chosen. To achieve the first goal, method of secondary data analysis and technique of content data analysis were applied. To achieve the second goal, questioning method and semi-controlled dialogue technique were used. The first research data file consisted of foster care families registered in the years 2005-2010 with the social and legal child protection municipal offices with extended authority of the Czech Republic. The second one consisted of social workers of the social and legal child protection municipal offices with extended authority of the South Bohemia Region.

Three research issues, which were gradually answered in the debate, were defined. Based on the research, two assumptions were determined at the end of the thesis.

No.1

‘Social workers consider kinship foster care a suitable solution for social orphans.’

No.2

‘Social workers have critical attitude towards kinship foster care.’

At the end of the thesis, it is proposed to use it in training for social workers as well as in education of students of health and social care courses. The study could be also used in dispute over creation and expansion of professional services for foster carers and relatives.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 21. 5. 2012

Poděkování

Děkuji paní Doc. PhDr. Adéle Mojžíšové, Ph.D. za odborné vedení, věnovaný čas a trpělivost při konzultacích s diplomovou prací.

Chtěla bych také poděkovat svému manželovi a své rodině za pomoc a velkou trpělivost při mém studiu.

Obsah

Úvod	9
1.Současný stav.....	10
1.1 Rodina, děti a náhradní péče	10
1.1.1 Náhradní rodinná péče	11
1.1.2 Náhradní ústavní péče	12
1.2 Formy náhradní rodinné péče v České republice.....	13
1.2.1 Osvojení	13
1.2.2 Poručenství	14
1.2.3 Pěstounská péče.....	14
1.2.4 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče.....	14
1.3 Pěstounská péče	15
1.3.1 Vznik pěstounské péče	16
1.3.2 Zánik pěstounské péče	16
1.3.3 Hmotné zabezpečení pěstounské péče	17
1.3.4 Zařízení pro výkon pěstounské péče	18
1.3.5 Pěstounská péče na přechodnou dobu a profesionální pěstounská péče	19
1.3.6 Zprostředkovaná pěstounská péče.....	20
1.3.7 Nezprostředkovaná pěstounská péče.....	21
1.4 Příbuzenská pěstounská péče	21
1.5 Historický vývoj pěstounské péče.....	23
1.6 Odborná pomoc pěstounským rodinám	24
1.7 Transformace systému péče o ohrožené děti v České Republice	26
1.8 Důvody ke změně legislativy	27
1.8.1 Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí a pěstounská péče.....	28
1.8.2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí	29
1.9 Role a kompetence sociálního pracovníka.....	30
1.9.1 Sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí	31

1.9.2	Sociální šetření v rodině	32
1.9.3	Úkoly sociálních pracovníků při realizaci náhradní rodinné péče	33
2.	Cíl práce	34
2.1	Výzkumné otázky	34
3.	Metodika	35
3.1	Použitá metoda	35
3.1.1	Sekundární analýza dokumentů	35
3.1.2	Polořízený rozhovor	36
3.2	Charakteristika souboru	38
3.2.1	Soubor příbuzenských pěstounských rodin.....	38
3.2.2	Soubor sociálních pracovníků Jihočeského kraje.....	38
4.	Výsledky	39
4.1	Příbuzenské pěstounské rodiny v Jihočeském kraji a v České republice	39
4.1.1	Výsledky Jihočeský kraj.....	39
4.1.2	Výsledky Česká republika.....	40
4.2	Názor sociálních pracovníků na příbuzenskou pěstounskou péči.....	41
4.2.1	Sociální pracovník OSPOD – charakteristika respondentů.....	41
4.2.2	Příbuzenská pěstounská péče	44
4.2.3	Příbuzenská pěstounská péče v porovnání s klasickou pěstounskou péčí	56
4.2.4	Pěstouni prarodiče a jiní příbuzní.....	63
4.2.5	Navrhovaná novela zákona SPOD a příbuzenská pěstounská péče	66
5.	Diskuse	71
6.	Závěr	80
7.	Seznam použitých zdrojů	82
8.	Klíčová slova a zkratky	89
8.1	Klíčová slova.....	89
8.2	Seznam použitých zkratk	89
9.	Přílohy.....	90

Úvod

Motto: „Měla jsem u sebe synovce od jeho tří let, později jsem si ho vzala do pěstounské péče. Nelituji svého rozhodnutí a udělala bych to znovu, i když to není jednoduché a s klukem jsou problémy. Doufám, že jsem mu pomohla a on se jednou bude o své děti dobře starat.“

neznámý pěstoun, příbuzný 2010

O pěstounské péči se nyní hovoří zejména v souvislosti s koncepcí plánovaného rušení dětských domovů a posílení jejího výkonu. Je připravována změna zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která počítá s profesionalizací pěstounské péče. Pěstoun se má stát zaměstnancem státu. Jednou z forem pěstounské péče je tzv. příbuzenská pěstounská péče.

Pracuji jako sociální pracovníce na oddělení sociálně-právní ochrany dětí na městském úřadu. Mám ve své kompetenci i agendu náhradní rodinné péče. V bakalářské práci před dvěma lety jsem psala o příbuzenské pěstounské péči z pohledu pěstounů - příbuzných. U diplomové práce jsem zvolila stejnou problematiku, ale podívala jsem se na ni očima sociálních pracovníků, kteří tyto pěstounské rodiny mají ve své působnosti.

Mám osobní zkušenost, že příbuzenská pěstounská péče má své zvláštnosti a je skutečně jiná než pěstounská péče cizích osob. Vnímám rozdílné potřeby, problémy a odchylné postoje pěstounů k dětem. Pozoruji také, že příbuzní jsou více uzavření. Pozitivní je, že dětem zůstává jejich rodina a mohou vyrůstat mezi svými. Vážím si práce pěstounů, příbuzných a myslím si, že potřebují podporu a pomoc zvenčí. Podle mého názoru a dosavadních zkušeností skutečně může docházet v současné době k hodně diskutovanému zneužívání institutu příbuzenské pěstounské péče. Rodina si tímto způsobem snaží zajistit pravidelný příjem. Také vidím rizika spojená s osobami prarodičů - pěstounů, ať už je to jejich věk, zdraví, komunikace, obavy nebo úzkosti.

Ve výzkumné části své diplomové práce jsem se dotazovala ostatních sociálních pracovníků v Jihočeském kraji a zjišťovala jejich názor na příbuzenskou pěstounskou péči. Snažila jsem se najít strukturu a pravidelnost ve sdělovaných datech. Mým cílem bylo najít ve sdělených informacích význam a porozumět jim.

1. Současný stav

1.1 Rodina, děti a náhradní péče

Ve slovníku sociální práce je rodina charakterizována jako společenství, které je tvořené lidmi spojenými pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (24). Rodinná politika na ni nahlíží jako na malou společnost sestávající z lidí, kteří mají společný osud (43). Hlavním smyslem rodiny byla a stále je výchova dětí (26).

Úmluva o právech dítěte hovoří o rodině jako o základní jednotce společnosti s přirozeným prostředím pro výchovu a rozvoj dětí, která má nárok na ochranu a pomoc státu (46).

Listina základních práv a svobod v článku 32 staví rodičovství a rodinu pod ochranu zákona. Zaručuje právo rodičů na výchovu a péči o děti a právo dětí na rodičovskou péči. Pouze na základě zákona a rozhodnutím soudu mohou být práva rodičů omezena a nezletilé děti od svých rodičů odloučeny (61).

Ochrana rodiny jako přirozeného prostředí pro růst dětí je zakotvena také v zákoně o sociálně právní ochraně dětí. Touto ochranou se rozumí ochrana práv dítěte na příznivý vývoj a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Dítětem se rozumí nezletilá osoba (62). Občanský zákoník vymezuje zletilost dítěte dovršením osmnáctého roku věku (63).

Rodiče definuje zákon o rodině, jsou jimi matka a otec. Matka je žena, která dítě porodila. Otcem je vždy manžel matky nebo muž, který otcovství uzná souhlasným prohlášením před matričním úřadem. Otcovství může být také určeno soudem (65).

Rovněž psychologie považuje z hlediska vývoje dětské osobnosti za nejdůležitější rodinu. Vágnerová (2008, 56) s Matějčkem (1994, 22) se shodují v názoru, že rodina je pro dítě zdrojem základní potřeby jistoty, bezpečí a také zdrojem informací. Dítě napodobuje členy rodiny a vztahy mezi nimi. Rodinný systém působí na dítě pozitivně ale také negativně (56, 22).

Rychlost současných změn ve společnosti se týká i fungování rodiny. Postmoderní doba vede podle Jankovského (2008) ke zpochybňování významu manželství a rodiny ve vztahu k dětem (11). Pokud rodiče nechtějí, nemohou nebo se neumí o své děti postarat a nemůže-li dítě vyrůstat ve vlastní rodině, je nezbytné dítěti najít nejpriznivější formu náhradní výchovy. Dítě má právo, aby mu stát tuto náhradní péči zabezpečil (46).

Ptáček a Kuželová (2011) píší o náhradní výchovné péči pro děti, kterou dělí na dvě formy: náhradní rodinnou péči a náhradní ústavní péči (41).

1.1.1 Náhradní rodinná péče

Pro děti je nejvhodnějším řešením taková náhradní rodinná péče (dále NRP), která se podobá životu v přirozené rodině (41).

Dítě je svěřeno konkrétní osobě nebo osobám (20), je bezpodmínečně, vnitřně přijato a akceptováno. Lidé navzájem k sobě patří, jejich vztahy mají perspektivu trvalosti v čase, místě a osobách. Kontrola v rodině překračuje daný čas a prostor. Jedná se o kontrolu na dálku (14).

Přetrvává představa, že tzv. biologické rodičovství je nenahraditelné a vřelý citový vztah může existovat jenom mezi matkou a vlastním dítětem. Hovoří se o tzv. „hlasu krve“. Dnes psychologie rozlišuje rodičovství biologické a psychologické. U náhradní rodinné péče, kdy cizí lidé přijímají cizí dítě za vlastní, jde o psychologické rodičovství a může se nazývat rodičovstvím opravdovým. Náhradní rodiče bez výhrad přijímají konkrétní dítě, naplňují mu základní životní jistoty. Dítě naopak přijímá za rodiče je (21).

Mezníkem náhradní rodinné péče v České republice je den 1. 6. 2000, kdy byla přijata Úmluva o právech dítěte. V současné době se u dětí, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, preferuje náhradní rodinná péče (66).

1.1.2 Náhradní ústavní péče

Česká republika (dále ČR) patří mezi země s největším počtem dětí v ústavní výchově. Tento stav vychází podle Matouška a Palzarové (2010) z tradice Rakouska Uherska a marxistické ideologie. V současné době jsou činěny kroky k zahájení procesu přechodu od ústavní výchovy k náhradní rodinné péči. Výchova v ústavním zařízení by měla být pro děti poslední alternativou a to na co nejkratší dobu (23).

U dětí totiž představuje pobyt v ústavním zařízení zásadní ohrožení duševního a sociálního vývoje a znamená výrazný handicap pro další život. Stejně stanovisko vyplývá z nálezu Ústavního soudu (sp. zn. II.ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009), kde se uvádí, že vytržení dítěte z existujícího rodinného prostředí představuje zásah do jeho soukromého a rodinného života a do osobní svobody (41, 47).

Před nařízením ústavní výchovy má soud povinnost zjišťovat, zda pro dítě nelze zajistit náhradní rodinnou péči (3). Pouze soud může rozhodnout o nařízení ústavní výchovy. Děti jsou svěřovány do péče instituce, kde konkrétní vychovatelé přejímají částečnou odpovědnost za dítě (20). Ústavní zařízení poskytuje dětem plné přímé zaopatření a zajišťuje jim výchovu a vzdělání. Je to naprogramovaná činnost, která pracuje s mechanismy odměn a trestů a je zaměřena na kontrolu zvenčí (18).

Zařízení pro výkon ústavní výchovy jsou kojenecký ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav, diagnostický ústav a zařízení pro osoby se zdravotním postižením (41).

Podle údajů organizace Eurochild je ve státech Evropské unie v ústavním zařízení umístěno cca 140 000 dětí. Česká republika má na tomto počtu podíl 11 000 dětí, což je 8 % z celkového počtu, ačkoliv podíl obyvatel ČR je pouze 2 % (37).

Dobrým příkladem pro ČR by mohlo být Norsko, kde nejsou dětské domovy, jak je známe u nás. Dítě je buď osvojeno nebo jde do pěstounské péče. Biologická rodina je odborně vedena k tomu, aby se dítě mohlo vrátit domů (44).

1.2 Formy náhradní rodinné péče v České republice

O svěřením dítěte do konkrétní formy náhradní rodinné péče rozhoduje soud (21).

1.2.1 Osvojení

Právní úprava osvojení je zakotvena v zákoně o rodině v § 63 až 74 (65). Jde o nejužší formu náhradní rodinné péče (20). Osvojovány jsou většinou děti nízkého věku (3). U těchto dětí se předpokládá dobrý zdravotní a psychomotorický vývoj (18).

Osvojením dítěte vzniká mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem vztah stejný jako je mezi rodiči a jejich biologickými dětmi. Osvojitelé nabývají plnou rodičovskou zodpovědnost a zároveň zanikají práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Podle dosud platné zákonné úpravy lze osvojit pouze nezletilé dítě (65).

V připravované novele občanského zákoníku je právní zakotvení o osvojení plnoletých občanů, které bude možné pouze s jejich souhlasem (66).

Způsob zprostředkování osvojení vymezuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí a je identický pro osvojení i pěstounskou péči (více viz. kapitola 1.3.5) (62).

Osvojení má podle zákona o rodině dvě formy. Osvojení prvního stupně, které se týká především dětí do jednoho roku věku. Tyto děti nemohou být osvojeny nezrušitelně. Osvojení druhého stupně – tzv. nezrušitelné, týkající se dětí staršího věku než jeden rok. Osvojit dítě mohou jen manželé nebo jeden z manželů, pokud žije s rodičem dítěte ve společné domácnosti. Výjimečně může nezrušitelně osvojit také osoba osamělá (33).

Na rozdíl od ČR například v USA mohou osvojit dítě také homosexuální páry a vzniká tím rovnoprávný vztah rodičů a dětí. Tato adopce je Spojenými státy unie legalizována, pouze ve čtyřech státech je zákonem zakázána (Mississippi, Florida, Texas a Utah) a ve třech státech (Colorado, Connecticut, Vermont) není povolena judikáty odvolacích soudů (8).

1.2.2 Poručenství

Poručník nahrazuje zákonného zástupce dítěte. Soud vždy ustanoví dítěti poručníka, pokud rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo nemají plnou způsobilost k právním úkonům. Poručník dítě vychovává, zastupuje a spravuje jeho majetek místo rodičů. Nejčastěji se stává poručníkem někdo z osob příbuzných nebo dítěti blízkých (3).

Zákon umožňuje také prarodičům, aby byli ustanoveni poručníky svému vnoučeti. Judikatura dokonce prarodiče preferuje. Zásadně se poručníkem dítěte stanoví osoba, kterou doporučili rodiče (25).

Poručníkem může být ustanoven i orgán sociálně-právní ochrany dětí. Ten má ze zákona povinnost činit v zájmu dítěte neodkladné úkony, než se ujme poručník své funkce. Poručník nemá k dítěti vyživovací povinnost (65). Jestliže však poručník osobně o dítě pečuje, má nárok na výplatu pěstounských dávek. Soud výkon poručenství pravidelně kontroluje a rozhoduje o všech podstatných věcech týkajících se dítěte (21).

1.2.3 Pěstounská péče

Pěstounská péče je upravena v § 45a až 45d zákona o rodině, dále zejména v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí a v zákoně o státní sociální podpoře. Stát pěstounskou péči (dále jen PP) řídí a kontroluje (20).

Podrobněji je PP popsána v samostatné kapitole 1.3.

1.2.4 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Děti jsou svěřovány do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže je to v jejich zájmu a fyzická osoba poskytuje dítěti záruku řádné výchovy. Většinou se dává přednost příbuznému dítěti, který s tím musí souhlasit. Soud vymezí jiné fyzické osobě

než rodiči rozsah práv a povinností vůči dítěti a zároveň stanoví rodičům vyživovací povinnost k dětem (65). Tato forma náhradní péče je využívána spíše ke krátkodobému řešení situace dětí, kdy ani jeden z rodičů nemůže zajistit jejich výchovu (20).

Dávky pěstounské péče nejsou do rodiny vypláceny (61).

V rámci připravované novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí je navrhována změna v zákoně o rodině. Pokud nebude možné rodičům uložit vyživovací povinnost k dítěti, nebude napříště možné dítě svěřit do péče jiné fyzické osoby než rodiče (37).

1.3 Pěstounská péče

Soud může svěřit dítě do PP fyzické osobě, jestliže je to v zájmu dítěte a osoba pěstouna zaručuje jeho řádnou výchovu. Pěstounovi je uloženo o dítě osobně pečovat a přiměřeně vykonávat práva a povinnosti rodičů. Nemá k dítěti vyživovací povinnost. Zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti může jen v běžných věcech. Zákonnými zástupci dítěte zůstávají jeho rodiče, kteří se mohou s dítětem stýkat. Pěstounovi k dítěti nevzniká příbuzenský vztah (65).

Specifiky PP jsou její dočasnost, míra zodpovědnosti za případné problémy dítěte a ztráta soukromí. Děti jsou pěstounům svěřeny a stát si ponechává odpovědnost za jejich výchovu tím, že dohlíží na výkon PP (22).

PP by však měla počítat s původní rodinou dítěte. V ČR podle Matouška a Palzarové (2010) je pěstounská péče prakticky totožná s adoptí, protože v těchto rodinách děti zůstávají dlouhodobě a prakticky nemají kontakt se svými biologickými rodiči (23).

Naproti tomu v USA jsou reformní snahy snažící se povzbudit trvalou adopci dětí, které jsou svěřené do pěstounské péče. Dochází také ke svěřování černých dětí do bílých rodin, tzv. „color - blind“ a tím k posilování boje proti rasismu (6). Zákon o bezpečných rodinách v USA je iniciátorem pro zvyšování počtu dětí z PP do adopce.

Tento zákon stanoví časové rámce, kdy musí být podána žádost o ukončení rodičovských práv ve vztahu k dětem v PP, aby mohlo dojít k jejich adopci (8).

1.3.1 Vznik pěstounské péče

Vznik PP upravuje zákon o rodině. Soud svěří dítě do PP na základě návrhu a je povinen si před vydáním rozsudku vyžádat vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) k osobě budoucího pěstouna (65).

O PP se zajímají především lidé, kteří již své děti mají. Do PP pak přicházejí většinou děti nemocné, s vrozenými vývojovými vadami, děti rodičů s různými závislostmi, méně nadané, s mentální retardací, jiných etnik, děti starší a větší, sourozenecké skupiny. Jde o děti z problematických rodin, které prožily často něco, co není optimální výbavou pro neproblémové chování, kázeň a dobrý prospěch ve škole. Děti z běžné rodiny (např. sirotek po autohavárii) se většinou ujme někdo z rodiny a pěstounská péče se jim nezprostředkovává (66).

1.3.2 Zánik pěstounské péče

Pěstounská péče zaniká z různých důvodů. Podle zákona je to vždy zletilostí dítěte (21).

Dalším důvodem zániku je selhání ze strany dítěte. To může být ovlivněno geny, zdravotním stavem, psychickým a tělesným vývojem, věkem, při kterém je přijímáno do PP, pohlavím a etnickou příslušností, která může svou jinakostí pozici dítěte v PP znesnadňovat. Dále pak vlivy prostředí, nevhodným sdělením původní identity a také biologickou rodinou dítěte, kdy biologické rodiny bývají rušivým elementem. Dítě má mnohdy k biologickým rodičům ambivalentní vztah (17).

Selhání PP také souvisí s osobnostmi náhradních rodičů. Je to především jejich věk. Za rizikový věk lze považovat především u příbuzenské pěstounské péče vykonávané prarodiči věk nad 50 let. Generační rozdíl je evidentní a ve vztahu způsobuje potíže. Dalším rizikem je zdravotní stav, který může plnění rodičovských rolí znesnadňovat. Dalšími riziky jsou závislosti, krize v manželství, odchod jednoho z partnerů (manželů), minimální, žádné či nevhodné zkušenosti s péčí o dítě a nejednotnost výchovy. Děti sice potřebují lásku, ale rovněž stanovené hranice. Také neadekvátní nároky na dítě, které neodpovídají realitě, týrání, zneužívání, zanedbávání a domácí násilí bývají příčinou selhání PP. Dalším faktorem je motivace pěstounů, buď rozporná, zástupná nebo příliš slabá. Dále osobnost náhradních rodičů, zvýšená labilita nebo úzkostnost, nezvládnutí vývojových období dítěte, nepřijetí dítěte biologickými potomky a upřednostňování vlastních potomků. Na ukončení PP se podílí i nepřijetí dětí širší rodinou a nezvládnutí kontaktů s původní rodinou (17).

1.3.3 Hmotné zabezpečení pěstounské péče

Stát zajišťuje hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu pěstounům prostřednictvím pěstounských dávek státní sociální podpory, které vyplácí pobočky krajských úřadů práce (3).

Pěstounské dávky podle zákona o státní sociální podpoře jsou:

1. příspěvek při převzetí dítěte
2. odměna pěstouna nebo odměna pěstouna ve zvláštních případech
3. příspěvek na úhradu potřeb dítěte
4. příspěvek na zakoupení motorového vozidla (60)

V zákoně je upravena odměna pěstouna ve zvláštních případech. Má na ni nárok pěstoun, který osobně pečuje o tři a více dětí, nebo má v péči alespoň jedno dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě. Tato odměna se posuzuje jako plat a je z ní sráženo sociální a zdravotní pojištění, pěstouni jsou chápáni jako zaměstnanci státu (3).

Pokud je dítěti v PP vyplácen příspěvek na úhradu potřeb dítěte, přechází nárok dítěte na výživné od rodičů na stát. Soud uloží rodičům povinnost hradit výživné úřadu, který příspěvek vyplácí (65).

Ve výjimečných případech mohou být právě dávky PP motivací k pěstounství. Při zprostředkování nejsou tito žadatelé doporučeni k zařazení do evidence osob vhodných stát se pěstouny. Podobně mohou být pěstounské dávky motivací ke snaze převzít do pěstounské péče tři děti nebo jedno dítě dlouhodobě zdravotně postižené, a tím získat odměnu ve zvláštních případech a stát se státními pojištěnci. Zákonem není upraven počet dětí, které jsou svěřovány do jedné náhradní rodiny. Psycholog je však doporučován maximální počet dětí, a to šest dětí. Myslí se tím všechny děti, které s rodinou bydlí, tedy i plnoleté (66).

1.3.4 Zařízení pro výkon pěstounské péče

Zařízení pro výkon pěstounské péče je zařízením sociálně-právní ochrany dětí. Zřizovateli jsou obce, kraje a pověřené osoby. PP je vykonávána v samostatném objektu, který je zařízen jako byt pro rodinu s větším počtem dětí. S pěstounem je uzavřena smlouva o výkonu PP v zařízení a odměna pěstouna se posuzuje jako plat (62). Se vznikem tzv. profesionální pěstounské péče by měla zařízení zcela zaniknout (37).

Zvláštní formou s přechodem mezi skupinovou a individuální PP jsou dětské vesničky SOS. V uměle vytvořeném prostředí vesniček probíhá individuální PP. Provozovatelem je sdružení SOS dětské vesničky. Do vesniček jsou primárně přijímány děti z etnických menšin a větší sourozenecké skupiny. Jedna matka - pěstounka se stará asi o 5 až 7 dětí a vytváří spolu rodinu v samostatném domě. Vesnička se skládá z 10 až 12 takovýchto domů, které jsou součástí přilehlé obce. Pěstounka není zaměstnancem sdružení a pobírá pěstounské dávky. V České republice jsou tři SOS vesničky Karlovy Vary – Doubí, Brno – Medlánky a Chvalčov (50).

1.3.5 Pěstounská péče na přechodnou dobu a profesionální pěstounská péče

Novou formu PP představuje pěstounská péče na přechodnou dobu. Soud na návrh OSPOD může svěřit dítě do této péče osobám, které jsou zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu. Evidenci těchto osob vede krajský úřad. Jedná se o časově omezenou dobu:

- a) po kterou rodič ze závažných důvodů nemůže dítě vychovávat
- b) po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením
- c) do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodičů s osvojením dítěte.

Soud nejméně jednou za tři měsíce přezkoumává, zda trvají důvody pro svěřením dítěte do této péče (65).

Právní úprava přechodné pěstounské péče je sice zakotvena v zákoně, ale protože dosud není dořešeno hmotné zabezpečení těchto pěstounů v době, kdy nemají dítě ve faktické péči, je prakticky nevyužita (58).

V novelizovaném zákoně o sociálně-právní ochraně dětí se mluví o dvou formách pěstounské péče:

1. profesionální pěstounská péče
2. přechodná pěstounská péče (58).

Je počítáno s přechodnou dobou péče o dítě maximálně tři roky a finančním zajištěním žadatelů po celou dobu evidence. Profesionální PP je v novele chápána jako placená služba státu (58).

Ve Slovenské republice profesionální rodiče již pracují. Na výběr těchto osob jsou kladeny zvláštní (všeobecné a specifické) požadavky. Souvisí to s náročností sladění dvou rolí – rodiče a zaměstnance (vychovatele), protože profesionální rodičovství je plně chápáno jako zaměstnání (42).

V USA se hovoří v této souvislosti o „Reactive Attachment Disorder“, tj. o poruše vazeb. Příčinou vzniku této poruchy je patologní péče o děti. Jedním z prvků

patogenní péče bývá u dětí opakovaná změna pečovatele (pěstouna). Děti nemají pocit bezpečí, péče a lásky podle Bowlbyho, ale naopak zažívají pocity nejistoty (10).

1.3.6 Zprostředkovaná pěstounská péče

Zprostředkování PP provádí podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí krajský úřad, Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) a ve vztahu k cizině Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Zprostředkování spočívá ve vyhledávání na jedné straně vhodných dětí a na druhé straně fyzických osob vhodných stát se pěstouny, v zajištění odborné přípravy budoucích pěstounů a ve výběru pro konkrétní dítě určitého pěstouna. Jestliže krajský úřad nezprostředkuje žadateli pěstounskou péči do tří let od jeho zařazení do evidence, zašle kopii evidence MPSV pro účely zprostředkování Ministerstvem. U dětí je tato lhůta tři měsíce (62).

Podle připravované novely tohoto zákona nebude po jeho účinnosti MPSV provádět zprostředkování osvojení ani pěstounské péče, nýbrž bude zpracovávat pouze metodické postupy. Lhůta pro zprostředkování se u dětí bude prodlužovat ze tří na šest měsíců (37).

Postup zprostředkování probíhá tak, že zájemci o PP (také o PP na přechodnou dobu) podají žádost o zprostředkování PP u obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle místa svého trvalého bydliště. K žádosti doloží zákonem stanovené doklady. Obecní úřad žádost zkompletuje a postoupí ji k rozhodnutí krajskému úřadu. Ten realizuje odborné posouzení žadatelů, které spočívá ve zhodnocení charakteristiky osobnosti, psychického i zdravotního stavu a zajištění odborné přípravy. Zjišťuje se bezúhonnost žadatelů a vlastní vyjádření dětí žadatele. Po odborném posouzení krajský úřad rozhodne ve správním řízení o zařazení či nezařazení žadatelů do evidence (62).

Obecní úřad obce s rozšířenou působností, orgán sociálně-právní ochrany dětí, vyhledává děti vhodné ke svěření do PP. Vede jejich spisovou dokumentaci. Kopii této dokumentace zasílá na krajský úřad. Ten vede evidenci dětí vhodných do PP a pro tyto děti vybírá vhodné žadatele. Výběr provádí poradní sbor krajského úřadu (62).

Podle připravované novely bude pojem „vhodné děti pro NRP“ nahrazen pojmem „dětí, kterým je třeba zajistit péči v rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojením“ (37).

1.3.7 Nezprostředkovaná pěstounská péče

V případě, že fyzická osoba dítěti příbuzná nebo blízká nebo osoba blízká rodině dítěte podala návrh na svěřením dítěte do pěstounské péče přímo příslušnému soudu, zprostředkování pěstounské péče se neprovádí. V tomto případě neproběhne odborné posouzení žadatelů a také příprava budoucích pěstounů k přijetí dítěte do rodiny (20).

Soud má před vydáním rozhodnutí povinnost zjistit, zda je v zájmu dítěte jeho svěřením do této PP a zda osoba pěstouna zaručuje jeho řádnou výchovu (61).

1.4 Příbuzenská pěstounská péče

Jedna forma nezprostředkované PP je pěstounská péče realizována příbuznými dětmi, tzv. příbuzenská pěstounská péče. Většinou ji vykonávají prarodiče. Dalšími příbuznými jsou tety, strýcové a sourozenci (66).

Příbuzným je podle občanského zákoníku osoba blízká v řadě přímé, sourozenec, manžel, partner či jiné osoby v poměru rodinném či obdobném. Přičemž za osoby blízké se pokládají také osoby, které by újmu, kterou jedna z nich utrpí, pociťovaly jako újmu vlastní (63).

Kajanová (2011) píše o příbuzenství jako o sdružování lidí do skupin na základě pokrevních svazků. Toto spojení je vázáno pravidly a normami. Lze rozlišovat pokrevní příbuzenství (vztah na základě společného předka) a nepokrevní (vztah např. sňatkem). Význam příbuzenství je především v poskytování identity, citové opory, ochrany a dědění (15).

Uhlířová (2010) uvádí, že příbuzenská pěstounská péče je zastoupena v ČR asi jednou třetinou mezi všemi pěstounskými péčemi. V roce 2006 prarodiče byli zastoupeni v PP již skoro v polovině případů, z 4715 pěstounských rodin bylo 2250 prarodičů, 800 jiných příbuzných a 1761 cizích (55).

Při vyhledávání nového prostředí pro děti mají orgány sociálně-právní ochrany dětí za povinnost především oslovit příbuzné dětí (62). Prarodiče a ostatní příbuzní se však fakticky sami osobně ujímají dětí z rodiny. Pro umístění dětí do příbuzenské PP mluví především to, že děti mají méně přechodů, méně změn škol, zůstávají se svými sourozenci, častěji vypovídají o příbuzenské PP jako o místu domova, mají méně problémů s chováním (19). Podle Štěrbové, Kalábové (2007, 54) a také Králíčkové (2007, 19) děti v příbuzenské PP zažívají více stability, pocit trvalosti a bezpečí, znalost prostředí a pěstounů (19, 54). Podle Štěrbové (2009) je příbuzenská PP stabilnější než jiná forma (53).

Králíčková (2007) píše o možných rizicích příbuzenské PP (19). Zbyněk a Novák (2008) zase o tom, že pěstounství prarodičů má vlastní specifika. Problémem je většinou přemíra lásky a shovívavosti ze strany prarodičů (66).

Mezi prarodiči a dětmi jsou podle Jiráskové (2005) v komunikaci mezigenerační překážky. Je to zejména diskriminace s ohledem na věk, prožité historické události, rozdílně založené a rozvíjené vzdělání, zdravotní stav, rozdílné životní zkušenosti. Dále pan kvalita mluvního a psaného projevu, orientovanost ve světě moderních technologií a postmoderního pluralismu, představy o tom, co je slušné, etické, co je důstojnost. Z toho vznikají problémy ve vztazích mezi generacemi (13).

Příbuzní a dítě často řeší společná témata, a to finanční nouzi, izolaci, strach o zdraví pečovatele a výše uvedené mezigenerační rozdíly. Na pokrytí všech potřeb dítěte většinou důchod prarodičů nestačí a rodina je vyřazena ze společenského života a socioekonomické úrovně obyčejných rodin. Pěstouni – prarodiče vedli odlišný způsob života s ohledem na jejich věk a nyní se znovu stávají rodiči. Tato role je často fyzicky i psychicky vyčerpává a vede k sociální izolaci. Obě situace ovlivňují i svěřené děti, které se cítí být méně hodnotné vzhledem ke svým vrstevníkům. Mnohdy se k tomu přidává úzkostnější výchova prarodičů. Pro tu bývají terčem posměchu a zvyšuje se

u nich pocit výlučnosti. Pěstouni - prarodiče pociťují strach o své zdraví, protože jsou za děti zodpovědní a mají obavu, zda je dovedou do dospělosti. Rovněž děti se bojí o své pěstouny. Problém věkového rozdílu mezi dětmi a pěstouny vrcholí v pubertě či dospívání dětí. Někdy se stane, že děti se za příbuzného stydí (55).

1.5 Historický vývoj pěstounské péče

Ve starověku se o opuštěné děti staraly kojné a následně nalezince. V České republice byl na počátku 17. století zřízen pro opuštěné děti Vlašský špitál v Praze. Začátkem 19. století se děti dostávaly do rodin, které byly za péči o děti placeny. Toto opatření lze považovat za počátek pěstounské péče (34).

Právní úpravu pěstounské péče poprvé zakotvil Všeobecný občanský zákoník v roce 1811. Od roku 1902 byly v České republice zakládány dobrovolné spolky okresní péče o mládež, které byly v roce 1918 povýšeny na orgány veřejné správy. Pěstoun přijímal dítě do pěstounské péče s povolením soudu a obdržel na stvrzení výkonu tzv. „pěstounskou knížku“. Musel mít osobnostní předpoklady, dobrý zdravotní stav, majetkové, bytové a rodinné zázemí a také stejnou národnost a náboženství jako dítě. Musel strpět dozor důvěrníka a jednou měsíčně jeho návštěvu v rodině. Byl povinen dbát pokynů důvěrníka, který měl právo dítě z rodiny odebrat v případě jeho ohrožení. V roce 1921 byl přijat zákon č. 256/1921 Sb., z. a n., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Zákon upravoval pěstounskou péči pro děti mladší 14 let. Dohled nad výchovou dětí vykonávaly soudy (34).

PP měla čtyři varianty. Děti byly nejprve umístěny do záchytných diagnostických dětských domovů s kapacitou 20 dětí. Z nich rychle odcházely do náhradní rodinné péče nebo do zařízení pro tzv. „úchylnou mládež“. Byla „pěstounská péče nalezenecká“, kdy ústav svěřil pěstounům dítě do 10 let, později do 16 let a potom se děti vracely zpět do ústavu. „Státní pěstounská péče“ zřízená a kontrolovaná okresní péčí o mládež. „Pěstounská péče v dětských koloniích“, kdy několik rodin se svěřenými

děťmi žilo v jednom místě. „*Pěstounská péče na základě soukromé dohody rodičů*“ obvykle s příbuznými, nejčastěji prarodiči (66).

Zákonem č. 47/1947 Sb., o organizaci péče o mládež byly zrušeny všechny spolky. Péče o děti byla přenesena na okresní a zemské národní výbory. V roce 1947 byl přijat zákon č. 265/1945 Sb., o právu rodinném. Poté byl přijat zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže (34). PP s výjimkou příbuzenské byla zrušena v roce 1950. Byla možná pouze na základě dohody rodičů a pěstounů bez účasti soudu. Preferována byla kolektivní výchova dětí (66).

Zákon o rodině č. 94/1963 opět preferoval rodinnou výchovu před institucionální. V roce 1973 byl přijat zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, který převzal požadavky na osobu pěstouna z roku 1921. PP zprostředkovával okresní národní výbor a rozhodoval o ní soud. Dítěti byl zákonem přiznán příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Výživné hradili rodiče okresnímu národnímu výboru, který příspěvek vyplácel. Pěstounům zákon přiznával odměnu pěstouna po dobu výplaty příspěvku na úhradu potřeb dítěte. Zákon nepřiznával odměnu v případě, že dítě bylo svěřeno do pěstounské péče prarodičům. Výjimečně mohla být tato odměna prarodičům vyplacena za podmínek zvláště hodného zřetele (např. nízký příjem, péče o těžce zdravotně postižené dítě). Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře nově upravil pěstounské dávky. Nabytím účinnosti zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí byl zrušen zákon o PP a ta byla včleněna do zákona o rodině (34).

Proběhly změny v organizaci státní správy. Okresní úřady byly nahrazeny obecními úřady obcí s rozšířenou působností tzv. „trojkové obce“, které převzaly agendu sociálně právní ochrany dětí. Od roku 2003 začaly do organizační struktury vstupovat nestátní neziskové organizace (40).

1.6 Odborná pomoc pěstounským rodinám

Odborná práce s nevlastními rodinami znamená poradenskou a terapeutickou činnost. Většinou však pěstouni požádají o pomoc až po vzniku problémů. Bylo by

ideální, aby se již před vznikem nové rodiny se seznámili s působením dědičného vkladu u dětí, s respektováním vztahu dětí k biologickému rodiči a uvědomili si vlastní možnosti a očekávání (49).

V této souvislosti se vedou diskuse o kvalitě přípravy budoucích žadatelů o PP a na druhé straně o trvalém úbytku těchto žadatelů. Začala se prosazovat myšlenka, že „*jakákoliv pěstounská rodina je lepší než ústav*“ (40).

Podle Uhlířové (2010) je příbuzným, kteří pečují o děti z rodiny, třeba poskytovat cílené vzdělávání, rodinou terapii, terénní sociální práci, supervizi, sdílení zkušeností a odlehčující péči. Protože příbuzní neprocházejí přípravami na pěstounství, je jim třeba nabídnout následné služby zejména v začátcích (55). Na základě zkušeností ze zahraničí je však doporučováno také u nich zařazení povinné odborné přípravy (54).

Mnoho pěstounských rodin není v současné době odborně vedeno. V okolí bydliště buď takové služby nejsou, nebo jich rodiny nevyužívají, případně je odmítají. Pouze setkávání se sociální pracovníci OSPOD nemohou podle zákona odmítnout. Ne vždy k ní však mají důvěru, přitom navázání vzájemné důvěry je prvním předpokladem pro včasné poskytnutí pomoci. Sociální pracovnice by měla umět odbornou pomoc doporučit a rodinu v zátěžových situacích podpořit (21). Z analýzy současného stavu v oblasti terénní práce sociálních pracovníků OSPOD však vyplývá, že doprovázení náhradních rodin je věnováno méně času, než by bylo ideální (1).

Protože ani zkušená sociální pracovnice v oblasti náhradní rodinné péče nemůže sama zajistit vše, co pěstounská rodina potřebuje, je naprosto nezbytná její spolupráce s psychology a dalšími odborníky. Pěstounské rodiny často odbornou psychologickou pomoc pokládají za důkaz svého selhání a vzniklý problém vyčleňují (48).

Právě prarodiče - pěstouni častokrát nabízenou pomoc odmítají a sami ji nevyhledávají. Hájí intimitu rodinného soužití. Drží se spíše stranou a zájem sociální pracovnice vnímají jako kontrolu. Příčinou bývá jejich vyšší věk a pocit, že dítě je jejich. Nedostatečně rozvinuté odborné služby potom v důsledku přispívají k neúspěchu PP (20).

Ptáček a Kuželová (2011) uvádí, že u dětí svěřených do náhradní péče je šestnáctkrát více psychiatrických diagnóz než u normální populace a děti častěji užívají

psychotropní medikaci. Opuštění biologické rodiny a umístění do náhradního prostředí pro děti znamená stresové situace. Pro nápravu je rozhodující kvalita náhradní péče. K jejímu zvýšení je potřeba zmapovat potřeby pěstounů a pěstounských rodin a dobře analyzovat potřeby dětí v náhradní péči (41).

1.7 Transformace systému péče o ohrožené děti v České Republice

V roce 2009 projednala vláda ČR materiál „*Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy*“. Důvodem byla koncepce sjednocení a koordinace postupů jednotlivých rezortů a zkvalitňování práce s ohroženými dětmi. Výsledkem mezirezortní spolupráce byl Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti pro období 2009 až 2011 (27).

Byly stanoveny čtyři cíle transformace:

1. zvýšení kvality práce a dostupnosti služeb pro ohrožené děti a rodiny
2. sjednocení postupu pracovníků
3. snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče
4. zvýšení životních šancí dětí podporou jejich rozvoje, nadání a rozumových schopností (27)

V systému práce s ohroženými dětmi a rodinami v České republice bylo navrhováno provedení tří analýz:

1. analýza postupu ohroženého dítěte napříč rezorty
2. analýza regionální sítě služeb pro ohrožené děti a rodiny (kvalitativní i kvantitativní)
3. analýza řídicí, metodické a kontrolní funkce státní správy (27)

Bylo konstatováno, že stát je vázán mezinárodními a vnitrostátními smlouvami a odpovídá za rovnoměrné pokrytí sítě služeb odborné pomoci. Tato síť v České republice není. Pro děti, které nemohou ve vlastní rodině setrvat, se musí zajistit co nejvíce stabilních a kvalitních náhradních rodin. Ty budou dostatečně podporovány právě sítí odborných služeb. Zvýšením počtu náhradních rodin je možno dosáhnout

snížení počtu dětí v ústavech. Je nutné zajistit odbornou podporu, doprovázení a kromě jiného posilovat finanční zajištění náhradních rodin. PP by měla být specializována. Budou stanoveny standardy kvality práce s ohroženými dětmi a rodinou, které vymezí základní kvalitativní a kvantitativní požadavky na práci. Práce s rodinou by měla probíhat formou případové konference a zpracováním individuálního plánu práce s dítětem (27).

Aktuálně je přijat nový občanský zákoník (v platnosti od 1. 1. 2014), jehož součástí je i zákon o rodině. Otázka pěstounství je zde řešena v samostatném oddílu. Přednost při vzniku PP se dává osobě příbuzné nebo dítěti blízké před jinou osobou. Soud, vyžadují-li to okolnosti, stanoví další povinnosti a práva pěstouna. Pěstounovi je stanovena povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, příbuznými a dalšími blízkými osobami. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem, pokud soud nestanoví jinak (64).

1.8 Důvody ke změně legislativy

V současné době je připravována v rámci transformace novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Důvodem ke změně zákona byla celková reforma a zkvalitnění systému péče o ohrožené děti, ke kterému se zavázala vláda ČR v programovém prohlášení a stanovisko OSN, kterým byla Česká republika vyzvána k přijetí strategie ke snížení počtu dětí v ústavních zařízeních a k rozvíjení PP (37).

Cíle změny zákona o sociálně-právní ochraně dětí jsou:

1. vytvoření podmínek pro zabezpečení výchovy dítěte v přirozeném nebo náhradním rodinném prostředí
2. orientace na prevenci
3. zvýšení kvality zavedením standardů a sjednocením postupů OSPOD
4. vytvoření alternativ k umístování dětí do institucionální péče rozvojem a profesionalizací PP (37).

V důvodové zprávě k novele bylo konstatováno, že není dostatek zájemců o výkon pěstounské péče zejména pro děti se zdravotním postižením a z etnických menšin. Chybí podpora PP. Neexistuje hmotné zabezpečení pěstounů na přechodnou dobu v období, kdy nemají dítě v péči. Chybí systematická podpora rodin a kontrola výkonu PP (37).

1.8.1 Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí a pěstounská péče

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí prochází legislativním procesem. V současné době (k 12. 5. 2012) je ve druhém čtení a bude o ní jednáno v poslanecké sněmovně. Novela obsahuje změny v oblasti PP. Účinnost se předpokládá na podzim roku 2012 nebo od ledna 2013.

Podle novely bude PP vykonávána profesionálně a pěstouni budou mít nárok na podpůrné, doprovodné a odlehčovací služby. Dojde ke sjednocení systému příprav pěstounů, jejich dalšího vzdělávání a k pravidelnému vyhodnocování PP. Většině pěstounů se výrazně zvýší odměna za výkon PP, která bude v minimální výši 8.000 Kč hrubého (nyní 3.410 Kč). Odměny pěstounů a další dávky PP budou stanoveny pevnými částkami, průměrná odměna pěstouna při plném úvazku bude 20-24.000 Kč a poroste s počtem dětí. Vláda bude dávky zvyšovat podle inflace. Budou zavedeny standardy kvality a sjednoceny postupy sociálně-právní ochrany (28).

V novele zákona se zvyšuje časový rozsah přípravy žadatele při zprostředkování osvojení nebo PP na nejméně 48 hodin a při PP na přechodnou dobu nejméně na 72 hodin. Pěstoun se stane osobou pečující s právem na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě v rozsahu stanoveném prováděcím právním předpisem (zajištění péče po dobu pracovní neschopnosti pečující osoby nebo osoby v evidenci, pomoci se zajištěním celodenní péče o dítě nejméně 14 kalendářních dnů v roce). Obecní úřady obce s rozšířenou působností, krajské úřady a pověřené osoby budou uzavírat s pečujícími osobami dohody o výkonu PP. Naplnění dohod bude sledováno zaměstnanci úřadů prostřednictvím osobního styku minimálně jednou za

dva měsíce. Pěstounovi bude uložena povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě a umožnit kontrolu naplňování dohody (37).

V novele zákona jsou nově upraveny také dávky PP, které jsou dnes zakotveny v zákoně o státní sociální podpoře. Nárok na výplatu zůstal v novele zachován. O dávkách rozhoduje a vyplácí je krajská pobočka úřadu práce. Dávky PP se nevyplácejí do ciziny. Nově bude stanovena odměna pěstouna také pro osobu v evidenci pěstounů na přechodnou dobu. Odměna pěstouna se bude považovat za plat. Nenáleží však podle připravované novely osobě pečující, která je rodičem nebo prarodičem otce nebo matky svěřeného dítěte, ale bude moci být přiznána v případech hodných zvláštního zřetele (sociální, majetkové poměry pečujících osob a zdravotní stav dítěte). Obecní úřad obce s rozšířenou působností bude vydávat na žádost krajské pobočky úřadu práce k posouzení zvláštního zřetele vyjádření (37).

1.8.2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochrana dětí je upravena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění (dále jen zákon SPOD) (1). Zákon vznikl od roku 1994 a nabyl účinnosti dne 1. 4. 2000. Dítě se stalo subjektem, byly uznány jeho práva a byl vymezen pojem ohrožené dítě (40).

Zákonem SPOD je deklarována ochrana práv dítěte na jeho příznivý vývoj, řádnou výchovu a působení směřující k obnovení funkcí rodiny. Jde o komplexní činnost, která zahrnuje celou škálu aktivit jak v oblasti přímé práce s klientem, tak prevenci, osvětu, administrativu, právní aktivity, vzdělávání atd. (1).

Sociálně-právní ochranu dětí zajišťují orgány sociálně-právní ochrany dětí, kterými jsou podle § 4 Zákona SPOD krajské úřady (v Praze Magistrát hl. města Prahy), obecní úřady obcí s rozšířenou působností (městské úřady, ve statutárních městech magistráty a úřady městských obvodů, v Praze úřady pověřených městských částí), obecní úřady, ministerstvo a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Dále ji zajišťují obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí

a další právnické a fyzické osoby na základě pověření (62). Pověřené osoby k výkonu sociálně-právní ochrany však nejsou OSPOD (1).

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností vykonávají většinu činností vyplývajících ze zákona SPOD. Například jsou povinny poskytovat a zprostředkovat rodičům nebo jiným osobám zodpovědným za výchovu poradenství a pomoc při výchově, vzdělávání a péči o dítě. Osobám, které mají zájem stát se osvojiteli nebo pěstouny, poskytovat poradenství a přijímat jejich žádost o zprostředkování NRP. Rozhodují o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů nebo pěstounů. Sledují opatření na ochranu dětí, výkon NRP, průběh a účel ústavní výchovy a ochranné výchovy. Mohou uložit rodičům či jiným osobám odpovědným za výchovu dětí využít pomoc odborného poradenského zařízení. Podávají soudu návrhy na omezení, zbavení či pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti, na nařízení, zrušení nebo prodloužení ústavní výchovy, na rozhodnutí o splnění podmínek, kdy není třeba souhlasu rodičů s osvojením dítěte (3).

OSPOD jsou personálně poddimenzovány a nemají dostatečné nástroje k řešení problémů, není dostatečná a funkční síť služeb, neexistují nástroje pro účinné vyhodnocení míry ohrožení dítěte a chybí efektivní předávání informací mezi subjekty, které přicházejí do styku s dítětem (37).

1.9 Role a kompetence sociálního pracovníka

Slovník sociální práce odkazuje v definici sociálního pracovníka na zákon o sociálních službách a definuje jej jako pracovníka, který vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy, poskytuje sociální poradenství, krizovou pomoc, sociální rehabilitaci a provádí analyticko - koncepční a depistážní činnost (24).

Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů v § 109 až 114 stanoví, kdo je sociální pracovník a jakou má náplň činnosti. Dále stanoví, že musí mít způsobilost k právním úkonům, musí být bezúhonný, zdravotně a odborně způsobilý. Odbornou způsobilostí je vyšší odborné nebo vysokoškolské vzdělání

minimálně bakalářského programu v oborech zaměřených na sociální práci nebo v případě vysokoškolského vzdělání jiného programu než sociálního absolvování nejméně 200 hodin akreditovaných kurzů zaměřených na sociální práci. Rovněž je upraveno jeho další vzdělávání (59).

Sociální pracovník má klíčovou roli při práci s klientem. Základním předpokladem je nejen vzdělání, ale i osobnost, komunikativní schopnost, citová stabilita a vyrovnanost. Metodami sociální práce je individuální práce s jednotlivcem a se skupinou, většinou rodinou. Sociální pracovník musí umět aplikovat teoretické a praktické poznatky a zkušenosti, včetně uplatnění právních předpisů (36).

Etické zásady sociálního pracovníka jsou obsažené v etickém kodexu, který vydala Společnost sociálních pracovníků, a vychází z hodnot demokracie a dodržování lidských práv. Sociální pracovník vede klienty k přijetí vlastní odpovědnosti a dbá, aby obdrželi všechny služby a dávky, na které mají nárok. Hlavně se snaží o zapojení klientů do procesu řešení jejich problémů (51).

1.9.1 Sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Úkony sociálních pracovníků OSPOD jsou různorodé a obtížně kvantifikované. Nelze vycházet z počtu klientů připadajících na jednoho pracovníka. Různé situace vyžadují různou míru a délku intervence. Sociální pracovníci opakovaně upozorňují na nedostatečnou pracovní kapacitu pro přímou práci s rodinami a ohroženými dětmi. Zároveň pociťují absenci a dostupnost dalších služeb pro ohrožené rodiny. Služby jsou výrazně regionálně diferencovány (1).

Sociální pracovník OSPOD musí řešit konflikt mezi pomocí rodině a povinností kontroly rodiny. Stává se, že zaujímá subjektivní postoj, který může být způsoben přetížeností, vyhořením a také nedostupností následných podpůrných služeb pro rodiny, kterou sociální pracovník pociťuje jako bezmoc při řešení situací (14). Denně musí řešit náročná dilemata. To může vést k vyhýbání či obcházení těchto dilemat. Pokud se však

situace opakují, evokují nepříjemné zážitky a přináší psychickou zátěž, může se stát, že se pracovníci soustřeďují na administrativu a ukládání záznamů (31).

Sociální pracovníci přitom mají širokou škálu nástrojů při poskytování pomoci rodinám. Mohou používat různé metody práce (29). Účinná je však taková intervence, která pracuje s celým komunikačním a sociálním systémem rodiny a počítá i s externími vlivy, ve kterých rodina žije a funguje (4).

1.9.2 Sociální šetření v rodině

Sociální pracovníci OSPOD mají zákonné oprávnění navštěvovat dítě a rodinu, ve které žije a to v obydlí, v místě bydliště dítěte, ve škole, školském zařízení, ve zdravotnickém zařízení, v zaměstnání či jiném prostředí. Přitom sledují, jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu o dítě pečují, v jakých podmínkách dítě žije a jaké je jeho chování. Zákon předpokládá určitou sociální událost, která je důvodem k vykonání návštěvy a je realizována v zájmu dítěte. Návštěva se provádí v případě, že rodiče o ni požádají, ale i v případě, že o ni nežádají nebo dokonce si ji nepřejí. Realizace návštěv v rodině OSPOD je prováděna na jiném principu než sociální šetření podle zákona o pomoci v hmotné nouzi nebo sociálních službách, kde se předpokládá souhlas osoby, která žádá o dávku či službu. Návštěva OSPOD je určena nezletilým dětem a rodiče s ní mohou, ale i nemusí souhlasit (35).

Při provádění sociálního šetření se sociální pracovníci dotazují na dítě, hovoří s ním, a to i bez přítomnosti rodičů a získávají tak informace potřebné pro vyhodnocení situace dítěte (2). Kvalitní vyhodnocení situace a spolupráce se všemi zainteresovanými subjekty je základním pravidlem pro práci s ohroženou rodinou. Ukázala se potřeba případových konferencí (v připravované novele uzákoněna), kdy je vypracován plán práce s rodinou a dítětem (56). Do procesu plánování je potřeba zapojit všechny členy rodiny. Mělo by jít v tomto směru o komplexní hodnocení (32).

Sociální šetření je nejnáročnější profesionální dovedností a při pořizování výsledné zprávy z šetření je nutné odlišit popis situace, prostředí a rodinných vztahů od vlastní

interpretace těchto skutečností (38). Podle Štěrbové a Kalábové (2007) z hlediska odborného zpracování výstupů je optimální uskutečnit za den dvě návštěvy rodin (54).

1.9.3 Úkoly sociálních pracovníků při realizaci náhradní rodinné péče

Podle § 19 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů se sleduje vývoj dětí, které byly svěřeny do výchovy jiným osobám než rodičům (PP, poručenství a svření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče). Jednou za tři měsíce v období prvního půlroku má OSPOD za povinnost dítě navštívit a poté podle potřeby dítěte, nejméně však jednou za šest měsíců (62).

Při návštěvě v rodině sociální pracovník sleduje dítě v domácím prostředí, kde se dítě projevuje spontánně a přirozeně. Pozoruje interakce jednotlivých členů rodiny a chod domácnosti, jak se rodiče (pěstouni, osvojitelé) zapojují do péče o děti, kdo z nich je důslednější, jak jsou vymezeny hranice. Sleduje reakci dítěte na zájem či nezájem náhradních rodičů a jak rychle a s jakou intenzitou k nim přilnulo (66).

Návštěvy mohou být opakované, ohlášené a také neohlášené, protože tak je možné nejspolehlivěji zjistit skutečné poměry v rodině. Předem avizované návštěvy mohou podávat zkreslený obraz. Vždy se přihlíží k důvodům a okolnostem návštěvy. Pěstounská péče je sledována podle zákona o rodině také soudem, který však zpravidla požádá OSPOD o provedení šetření a podání zprávy (35).

Rodinám mohou ve zvládnutí očekávání jejich sociálního prostředí bránit různé okolnosti. Proto sociální pracovník by měl umět zprostředkovat rodinám specializované služby, které by jim pomohly překonat překážky sociálního fungování (31).

2. Cíl práce

Cílem diplomové práce je zmapování problematiky příbuzenské pěstounské péče z pohledu sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností na území Jihočeského kraje.

Dílčí cíle:

DC 1: Zmapovat trend příbuzenských pěstounských rodin na základě evidence obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji v letech 2005 až 2010 a za stejné období v České republice.

DC 2: Zjistit názor sociálních pracovníků OSPOD obecních úřadů obcí s rozšířenou působností zajišťujících agendu náhradní rodinné péče v Jihočeském kraji na institut příbuzenské pěstounské péče.

2.1 Výzkumné otázky

Vzhledem k tomu, že byl zvolen kvalitativní typ výzkumu, hypotéza nebyla stanovena. Byly vymezeny výzkumné otázky. Hypotéza bude stanovena v závěru práce.

Výzkumné otázky k DC 1:

1. Rozšířila se v letech 2005 až 2010 příbuzenská pěstounská péče v Jihočeském kraji?
2. Kopíruje příbuzenská pěstounská péče v Jihočeském kraji v letech 2005 až 2010 trend u příbuzenské pěstounské péče za stejné období v České republice?

Výzkumná otázka k DC 2:

Existují rozdíly v pohledech sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji na příbuzenskou pěstounskou péči?

3. Metodika

3.1 Použitá metoda

Pro dosažení cílů práce a získání dat byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu. Cílem této metody je „*získat popis zvláštností případů, generovat hypotézy a rozvíjet teorie o fenoménech světa*“. Jde o konstrukci obrazu, kdy výzkumník hledá významy dat a snaží se je pochopit (9).

Pro dosažení prvního dílčího cíle byla použita metoda sekundární analýzy dokumentů, technika obsahové analýzy dat. Pro dosažení druhého dílčího cíle metoda dotazování, technika polořízeného rozhovoru.

Okruhy metod a technik kvalitativního a kvantitativního výzkumu není lehké přesně rozlišit, protože se využívají v obou typech výzkumu (52).

3.1.1 Sekundární analýza dokumentů

U dílčího cíle 1 bylo usilováno o porovnání trendu ve vývoji příbuzenské pěstounské péče v Jihočeském kraji se situací v České republice.

Byla provedena podrobnější studie situace v kontextu k interpretaci a zvolenému druhému cíli (16). Byla použita sekundární data z jiného šetření a zvolen výzkum od stolu, kdy zdrojem informací jsou státní a veřejné orgány. Předností těchto dat je jejich reliabilita, tj. stálost, potvrzenost a ekonomická úspornost. Zpracování sekundárních dat pro nový výzkum se nazývá sekundární analýza. Získávají se při ní nové, jinak orientované informace (52). V kvalitativním výzkumu je množina dokumentů rozsáhlá a může zahrnovat všechny dokumenty použité v kvantitativním výzkumu. Neslouží však k testování hypotéz, ale k pátrání po existujících strukturách (4).

Data pro naplnění prvního dílčího cíle byla získána v lednu 2012 na oficiálních webových stránkách Krajského úřadu Jihočeského kraje a Ministerstva práce

a sociálních věcí České republiky. Byla zvolena technika obsahové analýzy dat. Data jsou v příloze č. 1 a č. 2.

Z dat byly pro lepší představu vytvořeny v programu MS Excel dvě souhrnné tabulky o vývoji příbuzenské pěstounské péče.

3.1.2 Polořízený rozhovor

Pro druhý dílčí cíl byl zvolen osobní terénní výzkum, který pracuje s primárními daty. Úlohou kvalitativního výzkumu je odhalovat neznámé skutečnosti, jejich obsah, strukturu a vlastnosti. Orientuje se na pochopení smyslu jednajících sociálních subjektů. Důležité jsou informace, na základě kterých si lze učinit představu o sociálních jevech a jejich příčinách. V sociologickém výzkumu je předmět poznání velmi složitý, obtížně definovatelný a nesnadno strukturovatelný (52).

Byla zvolena technika rozhovoru výzkumníka s respondenty, osobní polořízený rozhovor. Pro jeho vedení byly vypracované pomocné otázky, které tvoří pět tematických okruhů. Byly použity otevřené otázky zaměřené na zjištění názorů a postojů respondentů. Otázky jsou uvedeny v příloze č. 3.

K hlavním výhodám osobního dotazování patří, že umožňuje získat hlubší a širší informace o kvalitativně různorodých skutečnostech, které se mohou následně porovnat. Při interakci mezi tazatelem a dotazovaným je možné získat informace hlubšího charakteru (52).

Sběr dat probíhal v období od poloviny ledna do konce března 2012.

Výzkumný soubor byl vytvořen na základě strategie postupného určení výběrové struktury. Náhodným výběrem, (metodou sněhové koule) bylo osloveno celkem 11 respondentů. První oslovený respondent byl vybrán tažením jména z klobouku. Jeden z oslovených respondentů sice souhlasil s rozhovorem, ale opakovaně se omluvil. Rozhovor s ním nebyl proveden. Další z respondentů rozhovor poskytl, přestože jeho odpovědi byly krátké a kusé, byly do výzkumu zařazeny.

Soubor je tvořen 10 respondenty. Všichni respondenti byli ženy, agendu náhradní rodinné péče v Jihočeském kraji v době sběru dat v roce 2012 nevykonával žádný muž.

Anonymita respondentů je zachována. Respondenti jsou v dalším textu uvedeni pod označením písmen velké abecedy a čísla: sociální pracovníce 1 = SP 1. Údaje, které by mohly vést k identifikaci respondentů, nejsou uváděny.

Bylo provedeno 10 rozhovorů. Rozhovory byly předem domluvené. Probíhaly v kancelářích úřadů jednotlivých pracovníků za přítomnosti pouze výzkumníka a respondenta. Trvaly přibližně 45 minut. Každý respondent byl ubezpečen o zachování anonymity. Rozhovory byly se souhlasem respondentů nahrávány na diktafon. Ze záznamu byl následující den pořízen doslovný přepis. Ten byl dále upraven technikou transkripce se zaměřením na zachycení obsahově - tematické roviny a byl vypracován shrnující protokol. Méně podstatné bylo redukováno, aby byl snížen rozsah sebraného materiálu.

Při vyhodnocení výsledků byla zachycena data, která zaznamenávají názory sociálních pracovníků na problematiku příbuzenské pěstounské péče a slouží k naplnění druhého dílčího cíle. Ve shodě s obvyklou metodologií kvalitativního výzkumu jsou v textu uvedeny úryvky z rozhovorů v jejich původním znění, tzn. stylisticky neupravované doslovné přepisy přímé řeči respondentů označené uvozovkami a kurzívou.

Z výsledků sdělených dat byly vytvořeny v průběhu vyhodnocování v programu MS Excel tři shrnovací tabulky. První o respondentech, druhá o názorech na podmínky vzniku PP, vzdělávání a přípravě pěstounů a třetí, která shrnuje všechny data z rozhovorů.

3.2 Charakteristika souboru

3.2.1 Soubor příbuzenských pěstounských rodin

První základní soubor je tvořen pěstounskými rodinami evidovanými v letech 2005 až 2010 orgány sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v České republice.

Soubor je definován formou pěstounské péče a odpovídá § 45d zákona č. 94/1968 Sb., o rodině v platném znění a vymezením pojmu příbuzný podle § 116 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník v platném znění.

3.2.2 Soubor sociálních pracovníků Jihočeského kraje

Druhý výzkumný soubor je tvořen sociálními pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, kteří zajišťují agendu náhradní rodinné péče v Jihočeském kraji v roce 2012. Základní soubor tvoří všichni sociální pracovníci, 21 respondentů. Výzkumný soubor je vytvořen ze základního souboru 10 sociálními pracovníky.

4. Výsledky

4.1 Příbuzenské pěstounské rodiny v Jihočeském kraji a v České republice

Pro zmapování vývoje a trendu příbuzenské PP v Jihočeském kraji a České republice byla použita analýza úředních dokumentů Krajského úřadu Jihočeského kraje a Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky. Dokumenty byly podrobeny obsahové analýze oficiálních dat.

4.1.1 Výsledky Jihočeský kraj

Tabulka 1: Příbuzenská pěstounská péče Jihočeský kraj

Rok	Vztah k dítěti		Celkem
	prarodiče	jiní příbuzní	
2005	114	41	155
2006	128	36	164
2007	133	36	169
2008	184	56	240
2009	172	47	219
2010	270	104	374

Zdroj: Krajský úřad Jihočeského kraje

V Jihočeském kraji od roku 2005 do roku 2008 narůstal počet příbuzenských pěstounských rodin. V roce 2006 o 9 rodin, v roce 2007 o 5 rodin. V roce 2008 došlo k navýšení o 71 rodin. V roce 2009 ubylo v celkovém počtu 21 rodin. Rok 2010 vykázal výrazný nárůst rodin o 155 rodin (*což je výchozí celkový počet rodin v roce 2005*) na celkový počet 374 rodin.

Z toho pěstouni - prarodiče kopírují trend všech příbuzenských rodin v letech 2005 až 2010. V roce 2006 vzrostl počet rodin o 14 rodin, v roce 2007 o 5 rodin, v roce

2008 je nárůst o 51 rodin, tj. na celkový počet 184 rodin. V roce 2009 byl vykázán pokles o 12 rodin, tj. celkem na 172 rodin. V roce 2010 je zaznamenán nárůst o 98 rodin na celkový počet 270.

Pěstouni – jiní příbuzní nekopírují trend vzestupné tendence celkového počtu příbuzenských PP. V roce 2006 ubylo 5 rodin a celkový počet byl 36. V roce 2007 nepřibyla ani nebyla žádná rodina. V roce 2008 vzrostl počet na 56, což je o 20 rodin více. V roce 2009 klesl počet rodin o 9 na celkový počet 47. V roce 2010 byl zaznamenán nárůst více než o dvojnásobek počtu z roku 2009 o 57 rodin, tj. na 104 rodin.

4.1.2 Výsledky Česká republika

Tabulka 2: Příbuzenská pěstounská péče Česká republika

Rok	Vztah k dítěti		Celkem
	prarodiče	jiní příbuzní	
2005	2016	20	2036
2006	2250	800	3050
2007	2391	914	3305
2008	2913	1009	3922
2009	3290	1063	4353
2010	4275	1436	5711

Zdroj: MPSV ČR

V České republice od roku 2005 narůstal postupně počet příbuzenských pěstounských rodin do roku 2010. V roce 2006 o 1014 rodin, v roce 2007 o 255, v roce 2008 o 617, v roce 2009 o 431 a v roce 2010 byl zaznamenán výrazný nárůst o 1358 rodin. Největší nárůst byl mezi roky 2005 a 2006 a mezi roky 2009 a 2010.

Pěstouni – prarodiče postupně přibývali, v roce 2006 o 234 rodin, v roce 2007 o 141 rodin, v roce 2008 o 552 rodin, v roce 2009 o 377 rodin a v roce 2010 o 985 rodin.

Pěstouni - jiní příbuzní trend vývoje v České republice kopírují. V roce 2005 byl celkový počet rodin 20. V roce 2006 přibýlo 780 rodin, což je významný nárůst. V roce 2007 vzrostl počet rodin o 114, v roce 2008 o 95 rodin, v roce 2009 o 54 a v roce 2010 o 373 rodin.

Porovnáním podílu příbuzenských pěstounských rodin v Jihočeském kraji z celkového počtu těchto rodin v České republice bylo zjištěno, že v roce 2005 byl podíl nejvyšší 7,9 %, v roce 2006 byl podíl 5,4 %, v roce 2008 byl podíl 5,1 % a v roce 2009 byl podíl 6,5 %. Nejvyšší podíl byl zjištěn v roce 2005.

4.2 *Názor sociálních pracovníků na příbuzenskou pěstounskou péči*

V kapitole jsou zpracovány výpovědi 10 respondentů, sociálních pracovníků OSPOD obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji (viz seznam úřadů příloha č. 4), kteří mají v náplni práce agendu náhradní rodinné péče a pracují s příbuzenskými pěstounskými rodinami. Analýza dat byla provedena metodou selektivní transkripce, jak je uvedeno v kapitole 3.1.2. Jednotlivé odpovědi byly rozčleněny do pěti tematických okruhů. Pro lepší orientaci jsou pomocné otázky uvedeny před záznamy odpovědí.

V dalším textu bude používán v souvislosti se sociálními pracovníky výlučně ženský rod, protože respondentky byly pouze ženy.

4.2.1 *Sociální pracovník OSPOD – charakteristika respondentů*

(Otázka: Jak dlouho pracujete jako sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí a kolik let vykonáváte agendu náhradní rodinné péče?)

Všichni oslovení respondenti byli ženy. Respondentky pracovaly na OSPODu v rozmezí od devíti měsíců do 42 let. Pro lepší vyhodnocení a popis charakteristiky respondentek byla vytvořena v MS Excelu tabulka s přehledem počtu let práce respondentek jako sociálních pracovníc OSPOD a počtu let jejich výkonu agendy náhradní rodinné péče. Z dat byla zjištěna doba praxe předcházející výkonu náhradní rodinné péče.

Tabulka 3: Charakteristika respondentek

Respondentka	Práce na OSPOD počet let	Výkon agendy NRP počet let	Praxe před výkonem NRP počet let
SP1	21	10	11
SP2	15	3	12
SP3	9	9	0
SP4	12	3,5	8,5
SP5	16	10	6
SP6	9 měsíců	9 měsíců	0
SP7	14	14	0
SP8	38	33 až 35	3,5
SP9	21	9	12
SP10	42	20	22

Zdroj: Vlastní výzkum

Před vedením agendy náhradní rodinné péče mělo sedm respondentek praxi a zkušenost s prací na úseku OSPOD. Tři respondentky SP 3, SP 6 a SP 7 současně s nástupem na OSPOD začaly vykonávat také agendu NRP.

SP 2 se zmiňovala o přerušení činnosti na OSPODu po dobu mateřské dovolené. V této době došlo ke ztrátě její odbornosti a aktuálních znalostí dané problematiky. Po nástupu po mateřské dovolené jí byla přidělena také agenda NRP. „*Pracuju tady 15 let a z toho náhradku dělám asi tři roky. V těch 15 je letech tříletá mateřská přestávka a ta byla hodně znát. Musela jsem se znovu do problematiky dostat, učit se novému. Stále*

dochází ke změnám. Ještě stále se učím a to jsem po mateřské už tři roky. Náhradku mám na starosti právě asi ty tři roky.“

SP 8 nedokázala při rozhovoru přesně určit dobu, po kterou vykonává agendu NRP, její praxe byla dlouholetá. *„Pracuji na OSPODu 38 let, za chvíli půjdu do důchodu. Agendu náhradní péče vykonávám asi 33 nebo dokonce až 35 let“.*

(Otázka: Máte zkušenosti s příbuzenskou pěstounskou péčí, máte ji ve vašem obvodu?)

Zkušenost s pěstounskou péčí

Všechny respondentky se shodly na tom, že mají **zkušenosti s příbuzenskou PP**. Své zkušenosti charakterizují SP 8 a SP 9 jako „*bohaté zkušenosti*“. SP 1 a SP 4 si myslí si, že mají zkušenosti s příbuzenskou PP a SP 10 si myslí, že její zkušenosti jsou dostatečné.

Názor, že mají zkušenosti s příbuzenskou PP, sedm respondentek odůvodnilo tím, že tuto formu pěstounské péče mají ve svém obvodu. Poukazovaly na rozdíl v počtech příbuzenské pěstounské péče a zprostředkované pěstounské péče. Příbuzní - pěstouni jsou v jejich obvodu zastoupeni ve vyšší míře než pěstouni - osoby k dítěti cizí.

Počet příbuzenských pěstounských péčí

Dost nebo dostatek případů příbuzenské pěstounské péče má SP 1 a SP 10 a z tohoto důvodu si myslí, že s ní mají zkušenosti. SP 10 uvedla. *„Postupně počty dětí v příbuzenské pěstounské péči spíše přesahují počty dětí v pěstounské péči zprostředkované. Ten nárůst zaznamenávám již několik let.“* **Většina** z pěstounských péčí u SP 3 a SP 6 je příbuzenská pěstounská péče. SP 6 ji charakterizuje jako převážnou většinu *„.....v našem správním obvodu je převážná většina dětí svěřených do příbuzenské pěstounské péče.“*

Přesnější počty příbuzenských PP uvedly čtyři respondentky. SP 9 zdůraznila, že prakticky všechny pěstounské péče jsou příbuzenské *„...90 procent náhradní*

rodinné péče v našem obvodu...“. SP 8 se vyjadřovala tak, že je více příbuzenské než klasické zprostředkované pěstounské péče. Srovnala příbuzenské a tzv. klasické PP. Uvedla. „Mám bohaté zkušenosti s příbuznými v roli pěstounů, protože v našem regionu je jich hodně, více než klasické pěstounské péče“. SP 4 odhadovala, že asi polovina pěstounských rodin je příbuznými dětí.

Přesné počty pěstounských rodin uvedly dvě respondentky SP 7 a SP 2, která se vyjádřila. „Z celkového počtu 16 pěstounských rodin, máme 9 rodin, kde jsou pěstouni příbuzní, z toho v 7 případech jde o **prarodiče**“. SP7 uvedla. „V současné době máme 13 rodin příbuzeneckých pěstounských a je v nich 16 dětí“.

4.2.2 Příbuzenská pěstounská péče

(Otázka: Co si myslíte o příbuzenské pěstounské péči z pohledu dětí, které nemohou vyrůstat s rodiči?)

Respondentky se **všechny shodně**, i když jinými slovy, vyjádřily o příbuzenské pěstounské péči, jako o vhodném či dobrém řešení situace sociálně osiřelých dětí v rodině. Žádná z nich si nemyslí, že by tato péče nebyla pro děti vhodná, i když každá svůj názor vyjadřovala jinými slovy.

Příbuzenská pěstounská péče je **dobrým, vhodným řešením** z pohledu čtyř respondentek SP 1, SP 2, SP 6 a SP 7. Děti zůstávají v prostředí své širší rodiny a SP 1 odůvodňuje výhodnost tohoto řešení. „Pro děti se v uvozovkách moc nezmění oproti tomu, když musí jít jinam, do jiné rodiny nebo ústav“. V podstatě se s ní shoduje SP 7, „...vždycky lepší řešení...“ vidí ve vzniku příbuzenské PP, protože dítěti zůstávají zachovány příbuzenské vazby, zná svou historii a historii celé rodiny a zvyklosti v ní. Pro dítě je výhodné, že se vyzná v prostředí a lidech kolem sebe. „Dobře to tam zná“.

SP 2 souhlasila s tím, že je příbuzenská PP **dobré řešení** pro děti. Vyjadřovala se k jejímu vzniku. „V některých případech je to zachráně před ústavní výchovou. Obvykle se k prarodičům dítě nějak dostane, pak se jim svěří do péče jiné fyzické osoby a postupem času se přejde na příbuzenskou pěstounskou péči. Důvodem bývají hlavně finance, kdy prarodiče zpravidla pobírají důchod. Osobně si myslím, že příbuzenská pěstounská péče je z pohledu dítěte, o nějž se nemůže nebo nechce starat rodič, ve většině případů přínosem a je v jeho zájmu. I když **je otázkou, zda z prarodiče musí být pak i pěstouny**. Z pohledu společnosti by se pak z morálního hlediska měli prarodiče postarat i bez příspěvku státu, ale realita je taková, že zpočátku to nějak jde, ale postupem času se zvyšujícími se nároky dětí důchod nestačí a příbuzenská pěstounská péče je pak i řešením finanční otázky prarodičů a vnuků“.

Příbuzenská pěstounská péče je většinou **jediným řešením** pro děti z pohledu SP 3, protože klasických pěstounů je podle ní „...žalostně málo...“.

Tři respondentky SP 4, SP 8 a SP 10 označily příbuzenskou PP prostě jako **řešení** pro sociálně osiřelé děti v rodině. SP 8 mluvila o osobě v rodině, která na sebe převezme namísto rodiče zodpovědnost za dítě. Poukázala na ochotu těchto příbuzných vychovávat dítě z rodiny a také o tom, že by příbuzný měl být **vhodný** pro tuto formu náhradní péče. V rozhovoru tuto vhodnost více nespecifikovala, ale ochotu a vhodnost dala do vzájemné souvislosti „...je ochotná a vhodná se o děti postarat“. O řešení při současně vhodných podmínkách také hovořila SP 10. Opakovaně se při rozhovoru vracela právě k vhodnosti a kladla na ní důraz. Podle ní je to vhodnější a lepší řešení než ústavní výchova. Vhodné podmínky specifikovala. „Ty vhodné podmínky jsou takové, aby pěstounská péče vydržela do zletilosti dítěte. Příbuzný musí být mladý svým myšlením a jednáním, tak aby stačil svěřeným dětem ve všem“.

Současně SP 10 tuto formu PP hodnotí jako **jedno z řešení**. Podle jejího mínění „... je to velmi individuální pro každý případ, jestli tohle je zrovna to nejlepší řešení...“. Podle její zkušenosti je nedostatek lidí, kteří by se chtěli stát pěstouny dětí

starších čtyř let a obzvláště pak dětí pubertálních. „Obávám se, že je to jediná forma, jak mohou zůstat děti v rodině“. Zároveň však uvažovala o **vhodnosti a prospěšnosti** tohoto řešení pro děti. „To je skutečně otázka.“

SP 5 si myslí, že **obě formy** náhradní péče jsou si **rovny**, a to péče jiné fyzické osoby podle § 45 zákona o rodině a příbuzenská pěstounská péče.

(Otázka: Myslíte si, že by měly být stanoveny podmínky pro vznik příbuzenské pěstounské péče. Jaké by měly být a měli by mít příbuzní povinnost účastnit se přípravy či vzdělávání k výkonu pěstounské péče?)

Ze shody v názorech, které u respondentek převažovaly, byla vytvořena shrnovací tabulka.

Tabulka 4: Názor na příbuzenskou PP, podmínky, přípravu a vzdělávání

Stanovení podmínek	Příprava předem	Průběžné vzdělávání
ANO 6 respondentek	NE 7 respondentek	ANO 6 respondentek

Zdroj: Vlastní výzkum

Podmínky pro vznik příbuzenské pěstounské péče

Souhlas se stanovením podmínek

Měly být stanoveny podmínky pro vznik příbuzenské pěstounské péče. Toto stanovisko vyjádřilo a zároveň se na něm shodlo šest respondentek SP 2, SP 3, SP 4, SP 7, SP 9 a SP 10. Respondentky uvažovaly o různých podmínkách.

Pro SP 2 jsou podmínkami. „Čistý rejstřík, nebo alespoň být bez trestného činu ve vztahu k dětem. Také psychologické vyšetření, které by mohlo vyloučit nějakou

patologii. Potom mě napadá vhodné bydlení a taky závazek ke spolupráci s OSPODem“.

SP 4 charakterizovala tyto podmínky zejména s ohledem na přítomnost vlastních rodičů dětí, kteří zůstávají žít ve vzniklé příbuzenské pěstounské rodině „...aby nebylo možné, že rodiče budou žít v pěstounské rodině a parazitovat tam z dávek“. Stejně tak i SP 10 si myslí, že podmínkou by mělo být **vyloučit možnost společné domácnosti rodičů dítěte a prarodičů - pěstounů**. Mluvila však o zvláštních okolnostech, kdy by to bylo možné. To je podle ní případ, kdy je prarodič současně pěstounem vnoučete a zároveň opatrovníkem jeho nesvéprávného rodiče.

Obdobné podmínky jako jsou vyžadovány pro žadatele o zprostředkování pěstounské péče, by měly být podmínkou i pro vznik příbuzenské pěstounské péče. To se domnívá SP 9 a největší problém spatřovala v zadlužení rodin již před vznikem PP. Skutečnost, že podmínky nejsou zakotveny v novele zákona, ji pobouřila. Podmínky specifikovala takto. „Doložit zdravotní stav, občanskou bezúhonnost, bezdlužnost. K té bezdlužnosti, to vidím jako veliký problém v dnešní době. Pokud tedy nějaká zadluženost u pěstounů příbuzných tak buď přiměřeně, nebo přiměřenou zadluženost, jeden spotřebitelský úvěr bezpečně splatný z důchodů se dá, podle mě tolerovat. Potom by měli mít finanční zajištění a taky určitě zajištěné bydlení a podmínky pro výchovu dětí. Snad i věk a kondice prarodičů, vážím pak, zda příbuzenská pěstounská péče neuštvě prarodiče k předčasné smrti. Nebylo – li by pak vhodnější ústavní zařízení a bohatý kontakt s prarodiči. Myslím teď na prarodiče, bez toho, že by se starali o školu dětí a další běžné věci. Ale je to otázka k diskusi. Nesmyslné je, že v návrhu zákona o sociálně-právní ochraně dětí je, že se příbuzenská pěstounská péče nezkoumá, to je vrchol ignorance“.

Nesouhlas se stanovením podmínek

Dvě respondentky SP 1 a SP 5 se domnívají, že **není nutné stanovit podmínky** pro vzdělávání a přípravu u příbuzenských pěstounů. SP 1 dodala. „Jsou to přece prarodiče, kteří mají k vnoučatům určitou vazbu a běžně je hlídávají, aniž by k tomu byli nějak vzděláni“.

SP 6 a SP 8 se domnívají, že nyní jsou podmínky pro vznik nastaveny dobře a nemusí být stanoveny nějaké zvláštní pro příbuzenskou PP. Postačuje současná právní úprava v zákoně. SP 6 doslova uvádí, že nyní jsou podmínkami pro vznik příbuzenské PP „... zdravotní a právní způsobilost příbuzných, záruka řádné výchovy dítěte, vhodné socio - kulturní prostředí a podobně“.

Vzdělání a pěstounů - příbuzných

Pro vzdělávání

Šest respondentek se vyjádřilo ke vzdělávání **kladně** (SP 2, SP 3, SP 7, SP 8, SP 9 a SP 10). Jednoznačně souhlasily čtyři respondentky SP 8, SP 2, SP 3 a SP 9.

SP 8 si myslí, že by se pěstouni - příbuzní **měli vzdělávat** průběžně při výkonu pěstounské péče. Zmiňovala v té souvislosti, že by povinnost vzdělávání na řadu příbuzných – pěstounů mohla mít negativní dopad, „...spíš...“ by je odradila a oni by se pěstouny nikdy nestali. Obává se, že by odpadl jejich zájem. Také SP 9 si myslí, že by vzdělávání mělo být upraveno a stanoveno. Vyjádřila však pochybnosti, jak toto realizovat. „*Nedokážu si představit, jak se vzdělává část příbuzenských pěstounů v pokročilém věku, někteří v určitém stádiu inteligence, jak se vzdělávání u těchto bude realizovat. U některých by to asi možné bylo a možná by měli i zájem, ale to jsem fakt nezkoumala ani se nad tím nezamýšlela*“.

O povinnosti uložit vzdělání hovořila SP 3. Hlavním důvodem pro absolvování vzdělávání je pro SP 3 argument, že příbuzní - pěstouni jsou většinou prarodiče, kteří selhali při výchově vlastních dětí a nyní můžou opakovat stejné chyby a selhat znovu. Poukazuje na rozdíl v generacích „...výchova s generačním rozdílem má svá specifika“. SP 3 také uvedla: „*U některý pěstounů, které znám z praxe si vůbec **nedokážu představit**, že by byli schopni se jakkoliv vzdělávat. Úmysl poskytovat služby pěstounům je chválný, ale není mi jasné, jakým způsobem bude toto poskytování služeb financováno*“.

SP 2 zdůraznila, že je potřeba brát při vzdělávání pěstounů v úvahu **věk**, menší schopnost se učit novému a zaměřit se na práva a povinnosti pěstounů ve vztahu k dítěti.

SP 10 hovořila o **užitečnosti** vzdělávání u příbuzných – pěstounů. Mělo by jít „...o získání podrobnější orientace v otázkách sociálně-právních nebo psychologických, zejména vývojová psychologie by byla užitečná“.

Vzdělávání pěstounů jako **dobrou myšlenku** označila SP 7. Nevěděla však, jak by se dala prakticky realizovat. Doporučovala by alespoň návštěvy psychologa k řešení mezigeneračních problémů.

Proti vzdělávání

Zbývající čtyři respondentky SP 1, SP 4, SP 5 a SP 6 si myslí, že vzdělávání by **nemělo být** příbuzným uloženo jako povinnost. SP 6 považuje za **zcela nesmyslné** požadovat speciální přípravu nebo vzdělávání pro příbuzné v roli pěstounů. Neví, co by mělo být obsahem vzdělávání a vzdělávání by se mělo nechat na úvaze každého pěstouna. *„Vždyť běžná populace rodičů s dětmi se také neúčastní nejruznějších kurzů a přednášek jak o dítě pečovat, jak jej vychovávat. V případě, že by se jednalo např. o svěřením nějakým způsobem handicapovaného dítěte, tak je širší rodina se specifiky takového „postižení“ seznámena v rámci rodiny a ze strany například pediatra, který má dítě v péči a potencionální pěstouni za pomoci lékaře popřípadě sociálního pracovníka reálně. Podle mého názoru je vzdělávání pěstounů liché a zbytečně zatěžující samotné pěstouny i státní rozpočet. Ted, pokud bude toto vzdělávání financovat stát. Pokud jej budou absolvovat pěstouni na své náklady, tak je myšlenka vzdělávání o to více nesmyslná, jelikož by pěstouni mohli použít tyto finance spíše na aktuální potřeby dítěte, ošacení, vzdělání dítěte, zájmové kroužky a podobně“.*

SP 4 se vyjadřovala stejně. *„Vzdělávání příbuzných by nemělo být stanoveno, podle mých zkušeností, mají zkušenosti s výchovou dětí a přece vlastní rodiče dětí také nemají žádné speciální vzdělávání k výchově“.*

SP 1 uvedla: „*Není nutné, aby absolvovali přípravu či jiné vzdělávání. Jsou to přece prarodiče, kteří mají k vnoučatům určitou vazbu a běžně je hlídávají, aniž by k tomu byli nějak vzděláni*“.

Stejně se vyjádřila i SP 5. V praxi si to neumí představit a hovořila o tom, že jí připadá nestandardní nutit příbuzné vzdělávat se, když se bere za morální povinnost, že se o své děti v rodině postarají.

Příprava k pěstounství

Přípravu nenařizovat

Sedm respondentek se vyjádřilo k přípravě **záporně** SP 1, SP 5, SP 6, SP 7, SP 8, SP 9 a SP 10. Myslí si, že by neměla být stanovena.

SP1 se domnívá, že vzdělání ani příprava by neměla být nařízena. SP 10 uvedla, že se nejedná o klasické žadatele o pěstounskou péči a neví, koho vzdělávat. Stejně se vyjádřila SP7 a jednoznačně **nesouhlasí**. „*K čemu se připravovat a kdo? Kdo ví, že někdy v budoucnu se bude starat o děti v rodině?*“ Podobně se vyjádřila SP 8. Podle ní to není nutné, protože vznik není plánován dopředu, děti jsou přebírány rychle a bezprostředně, a proto není na co se připravovat předem. Z tohoto důvodu si nemyslí, že by byla příprava nutná pro příbuzné nebo, aby procházeli vyšetřením jako „...*klasičtí žadatelé o pěstounskou péči, protože by to řadu z nich mohlo odradit a v konečném důsledku by to uškodilo dětem*“. SP 6 konstatovala: „*Jinak si myslím, že je zcela nesmyslné, aby příbuzní podstupovali speciální přípravy nebo vzdělávání*“.

Příprava po přijetí dítěte

SP 2 navrhuje přípravu realizovat až po převzetí dítěte do péče a zaměřit ji na oblast vztahů dítěte a pěstounů k rodičům. Tím by se mělo předcházet bojům o dítě v budoucnosti.

Náročná se jeví příprava příbuzných pěstounů pro SP 4. „*Zejména z pohledu prarodičů, kteří již budou o děti pečovat. Jak by přípravu absolvovali?*“ Neumí si její

realizaci představit, uvažovala, že pouze u prarodičů - důchodců, když jsou děti ve škole, by bylo možné v tomto čase realizovat vzdělávání.

Příprava povinná

Pouze SP 3 si myslí, že **by měla být povinná** příprava pro příbuzné – pěstouny stanovena a důvod spatřuje v tom, že „... často se jedná o prarodiče, kteří selhali při výchově vlastních dětí a také výchova s generačním rozdílem má svá specifika...“.

(Otázka: Co cítíte jako rizika příbuzenské pěstounské péče, zda a z jakého důvodu dochází k předčasnému ukončení příbuzenské pěstounské péče?)

Rizika příbuzenské PP vnímaly a hovořily o nich všechny respondentky.

SP 2, SP 3, SP 4 to nazývají jako **nesprávný styl výchovy**, výchovné působení prarodičů na rodiče a následně stejné nesprávné výchovné působení na vnuky. Stejný styl výchovy pro děti i jejich děti. Jde o nezvládnutí výchovy vnuků.

Dále byly jako rizika uváděny spory mezi rodiči a prarodiči, generační rozdíly mezi vnuky a prarodiči. Zneužívání pěstounských dávek zmínila SP 6. SP 8 poukázala na to, že příbuzní neodhadnou dobře své síly a podcení možnost vzniku výchovných problémů. SP 10 přikládá význam kontaktu dítěte s rodiči, který někdy spíše výchovu ztěžuje. SP 7 hovořila o důvodech předčasného ukončení, které jsou vlastně riziky.

SP 5 i SP 1 se domnívají, že rizika jsou **stejná** jako u klasických pěstounů. SP 5 dodává, že největší rizika jsou v dospívání dětí a potom nedůslednost a „měkkost“ při výchově.

SP 9 hovořila o rizicích. „*Střety ob generací, chybí síla prarodičům ke zvládnutí problémů, dosluhuje jim zdraví, někteří neustojí finanční prostředky, zvláště při početných skupinách sourozenců. Jsou podle mě nepřipravení pomalu a trpělivě odstraňovat poruchy chování vytvořené jejich dětmi na vnucích. Věk okolo 60 let a probíhající puberta jsou velkým rizikem, je to zničující i pro mladší*“.

Předčasné ukončení příbuzenské PP

Nemá s ní zkušenost pět respondentek SP 1, SP 2, SP 4, SP 5, SP 6.

Důvody předčasného ukončení PP podle SP 1 mohou být „*stejně jako u klasické pěstounské péče. Výchovné problémy s dětmi, kdy pěstouni nemohou dítě zvládnout. Vyčerpají všechny druhy pomoci, pohovory u psychologů, pobyty v středisku výchovné péče či diagnostickém ústavu, i přesto je situace tak nesnesitelná, že nevidí jiné řešení. V mnoha případech se pro odchod z rodiny rozhodne samo dítě, když má pocit, že už nehodlá poslouchat, plnit si své povinnosti a touží po svobodě*“.

SP 6 se nesetkala s ukončením, ale uvedla, že pokud k tomu došlo v minulosti, důvody byly „...*výchovné problémy ze strany dětí, které nejsou příbuzní, ani za pomoci z vnější, schopni nebo ochotni řešit, nebo by se podle mě mohlo jednat o zdravotní důvody ze strany pěstounů*“. Také SP 2 nikdy nezažila předčasné ukončení, vždy se jednalo o přirozený zánik.

Zkušenost s předčasně ukončenou příbuzenskou PP má pět respondentek. Hovořily také o **důvodech**, proč k tomu došlo.

SP 7 se domnívá, že má malé zkušenosti. Dochází k ukončení ze strany pěstounů, většinou samotných babiček, a také ze strany svěřených dětí, které „...*již nechtějí zažívat přehnanou péči, výčitky, věčné hádky ze strany prarodiče*.“ Důvody k ukončení jsou podle jejího mínění vlastně také riziky. „*Prarodiče nemají tolik fyzických i psychických sil k výchově pubertálních vnoučat*“.

SP 8 zmínila svou zkušenost s nedokončením PP. Dochází k ní v době, kdy děti začínají **dospívat** a dostaví se jejich **výchovné problémy**, tehdy jsou pěstouni, kteří jsou většinou prarodiče ve vysokém věku, mají své zdravotní problémy a nemají již „...*dost sil*...“. Podle názoru SP 3 prarodiče nezvládnou výchovu dětí, potom je pěstounská péče ukončena.

SP 10 konstatovala, že víckrát se setkala s ukončením PP u příbuzných. Bylo to v době, kdy děti jsou v pubertě a s ní přichází problémy. Vždy se jednalo o prarodiče - pěstouny, kteří se hodně dlouho se snaží vydržet tlak a problémy „...ale potom to rupne“. Přesto se snaží si děti v rodině nechat a postarat se o ně.

SP 9 si vzpomněla na tři případy ukončení, které vylíčila. Z důvodů jejich vypovídací hodnoty jsou uvedeny v přesném znění.

„Dědeček ve věku 70 let a dvě dospívající dívky z velmi nepodnětné rodiny jeho dcery bez jakýchkoli návyků normálně fungující domácnosti. Dědeček pedanticky pořádný, ale velmi rigidní a dominantní. Docházelo zde k vzájemnému napadání, slovnímu, pak škrcení a útěku dívek z domova. V současné době obě dívky spokojeně žijí v dětském domově a k dědovi by se už nechtěly vrátit.

***Nebo** romský zrakově postižený chlapec v rodině velmi široké, složené a doplněné se cítil být odstrkován. Prakticky jeho **prarodiče**, tedy babička ze strany matky a dědeček ze strany otce, kteří jsou manželé, preferovali staršího sourozence a mladší sestru. Kluk chtěl jít k matce. Ta jej odmítla. Utekl k otci a jeho družce, zde žil až do zletilosti. Starší jeho bratr v rodině zletil a mladší sestra utekla v 15 letech k matce do Rakouska. Rozhodla se ukončit pěstounskou péči s vidinou svobody. Nyní je z ní nezletilá matka. Díky bohatým dávkám pěstounské péče, přičemž pro dítě s postižením je dávka ještě vyšší, si prarodiče začali žít výrazně nad poměry, nakupovali zbytečnou elektroniku, několik automobilů, pán si pořídil milenku. Po ukončení pěstounské péče jsou v hluboké dluhové pasti.*

*Dítětem v příbuzenské pěstounské péči byl nyní jedenáctiletý chlapec s ADHD syndromem a syndromem CAN, týraný matkou. Byl medikován pro afektivní labilitu, psychiatricky sledován. Před 4,5 lety byl spíše „zvírátko“. **Mateřská babička** z něj vychovala člověka. Chlapec ve škole byl problematický, neuměl se chovat k vrstevníkům. Byl mu za naší pomoci vyřízen příspěvek na péči a pedagogický asistent. Dítě je velice náročné na péči a toleranci okolí. Ve škole jsem sama viděla velký problém v osobě mladé arogantní až hysterické asistentky, která svou naprostou nekorigovatelnou nekompromisností a až neslušnou arogancí „uštvala“ babičku tak, že*

*pěstounka **vážně onemocněla** a nezvládla další péči o vnuka. Dítě samo **přišlo a požádalo**, ať ho odvezu do dětského domova, protože ve škole už to nevydrží. Neustále tam řešili, proč se na něj babička vykašlala, přitom byla nemocná a to vážně. Není nikdo, kdo by o něj stál, nyní je v dětském domově poblíž a těší se k babičce a pravidelně k ní jezdí na návštěvy domů.“*

(Otázka: Domníváte se, že je institut příbuzenské pěstounské péče zneužíván, jakým způsobem a kým?)

Zneužívání jako osobní zkušenost

Zneužívání institut příbuzenské pěstounské péče jako svou osobní zkušenost zmínily tři respondentky SP 3, SP 8 a SP 9. Jednu zkušenost má SP 3. SP 8 hovoří o tomto jevu jako o trendu, který se vyskytuje v poslední době zejména v souvislosti se získáním finančních příspěvků na děti výhradně v romských rodinách. Respondentka SP 9 poukázala na fakt, že už ve svém obvodu toto zneužívání příbuzenské PP nemá.

Absence osobní zkušenosti se zneužíváním

Ostatních sedm respondentek **nemělo zkušenost** se zneužíváním. Respondentky SP 1 a SP 10 pouze zmínily, že se zneužitím nemají přímou osobní zkušenost. Pět respondentek se shodlo v názoru, že ke zneužívání dochází. Respondentky SP 2 a SP 6 popisovaly a uvedly pojmy: „Ke zneužití dochází“. SP 1 a SP 5 uvedly: „Může být zneužívána“. SP 7 uvedla: „Občas se může dít“.

SP 2 zmínila. „Určitě je v některých případech institut zneužíván, ale nemyslím si, že jde o masový jev, alespoň takové zkušenosti nemám. Myslím, že většina příbuzenské pěstounské péče dospěje postupem času do fáze, že je jednodušší nechat to ta. Dítě si zvyklo, je spokojené, samo chce žít u prarodičů a prarodiče se v rámci možnosti dobře starají. Zneužívání je tady určitě rodiči, prarodiči i oběma společně. Jednou jsem navrhovala soudu ji nenařídít“.

Osoby, které PP zneužívají

Všechny respondentky se shodly a myslí si, že na zneužívání příjmů z pěstounských dávek se podílí **prarodiče a rodiče** dětí. Pro SP 1 je důvodem, proč ke zneužití dochází, **finanční prospěch a obohacení** se z příjmů pěstounských dávek. SP 3 konstatovala, že bohužel není schopna prokázat zneužívání pěstounských dávek. „Musím to vydržet“.

SP 6 zdůrazňovala, že ke zneužívání dochází. „Pěstouni a biologičtí rodiče bydlí přechodně nebo trvale ve **stejně domácnosti a toto se snaží maskovat** tak, aby se o tom sociální pracovníci nedozvěděli a zároveň využívají dávky pěstounské péče jako příjem celé široké rodiny“.

SP 8 také vnímá důvody získání finančních příspěvků na děti jako vylepšení příjmů rodiny. „Tento jev se vyskytuje výhradně v romských rodinách. Při soudních jednáních o těchto pěstounských péčích je pro pracovnice OSPODu velmi **obtížné zabránit** vzniku takovéto příbuzenské pěstounské péče, protože chybí **hmatatelné důkazy**“.

SP 9 uvedla, že nyní už nemá v obvodu zneužívání příbuzenské PP. Poukazuje na svou zkušenost: „U nás dáváme a schvalujeme příbuzenskou pěstounskou péči opravdu v případech, kdy se rodiče o děti fakticky nestarají, či je poškozují, ale hlavně nežijí s prarodiči v jedné domácnosti. Někdy se stane, že to udělá soud proti našemu názoru a návrhu, mínění a doporučení. A je bezva u soudu navrhopvat zamítnout návrh na příbuzenskou pěstounskou péči, když klientům sám soudce poradil (jak se stalo), aby si návrh podali a podobně. A pokud máte metodickým pokynem povinnost informovat o všech formách náhradní rodinné péče, tak aby to bylo prokazatelně ve spise, pak je jasné, co si příbuzní vybírají. Jsou různé rodiny v příbuzenské pěstounské péči, rodiny, které nic s dětmi neřeší, děti zde u prarodičů jen vegetují a my je máme v zásadě jako dohled a problematické rodiny, kde se dětem spoří, kde děti jezdí na dovolené, vzdělávají se, mají zájmy a normálně se rozvíjí a to co je dáno státem, je dáno ku prospěchu dítěte“.

4.2.3 Příbuzenská pěstounská péče v porovnání s klasickou pěstounskou péčí

(Otázka: Jaké jsou podle vašeho názoru výhody a nevýhody (přednosti a nedostatky) této formy péče oproti klasické zprostředkované pěstounské péči?)

Výhody příbuzenské pěstounské péče

Nejvíce sociálních pracovníků se shodlo na výhodě **zachování vytvořených vazeb** ke známým lidem a na výhodě toho, že děti zůstávají ve své rodině. Tento pohled mělo osm sociálních pracovníků SP 1, SP 3, SP 7, SP 9, SP 5, SP 6 a SP 10.

SP 1 dodala a doplnila, že je mezi dětmi „...a prarodiči vytvořena, v uvozovkách za normální situace vazba, znají se, nejsou vůči sobě cizí lidé. Normální znamená, že se stýkají a nejde o zlou a pomlouvanou tchýni. Prarodiče, pokud se bavíme o běžných vztazích, chtějí vždy pro svá vnoučata to nejlepší, mají je rádi“. SP 3 upřesnila, že jde o vazby „...s biologickými příbuznými“.

Pro SP 7 jsou „plusem“ této péče kromě vazeb i „... vztahy, rodinné zvyklosti, možnost předat zkušenosti dané, té které rodině, což je pro dítě velmi důležité. Také se již dítě nemusí s prostředím sžívat, většinou je velmi dobře zná, babička se již určitě i předtím starala“. Kromě zachování vazeb poukazuje SP 10 také na snazší orientaci v morálních a hodnotových systémech rodiny.

SP 9 vnímá výhodu „...v okamžitém uklizení dítěte do rodinného prostředí, které zpravidla zná, kde má zpravidla vytvořeny vazby.“ SP 9 považovala za další výhodu také skutečnost, že dítě je v rodině buď samo nebo s vlastními sourozenci.

Jinými slovy popisovala výhody SP 5 tak, že u dětí je zachována **vlastní biologická rodina** a SP 6 poukázala, že dítě je v „...každodenním kontaktu s širší biologickou rodinou.“ To je pro vývoj dítěte, jeho identitu a místo na světě velká přednost. V rodině jsou dodržovány a aplikovány stejné nebo podobné zvyklosti jako měli biologičtí rodiče. SP 6 tuto přednost vnímá současně jako nevýhodu. „I když stejný nebo podobný styl výchovy jako rodiče může být **současně také nevýhodou** a to

v případě, že tato výchova je například nepřiměřeně „tvrdá“ nebo naopak benevolentní bez jasných hranic“.

Známé lidi a prostředí pro děti tři respondentky považují za výhodu. SP 4 ještě dodala. „Dítě nemusí absolvovat ústavní výchovu, jako u cizí pěstounské péče a zůstává ve známém prostředí“. SP 8 kromě známého prostředí a lidí ještě zmínila rychlost vzniku příbuzenské PP. „Svěření do příbuzenské pěstounské péče je **rychlejší, protože nemusí proběhnout vyšetření budoucích pěstounů**“. O okamžitém uklizení dětí do rodiny také hovořila SP 9.

Nevýhody příbuzenské pěstounské péče

Devět respondentek vnímá jako zásadní nedostatek příbuzenské PP **osobu pěstouna**, která je **prarodičem** dítěte. SP 6 doslova neuváděla prarodiče, ale z kontextu jejího vyjádření vyplynulo, že myslí na prarodiče jako nevýhodu. Respondentky zmiňovaly tvrdou ale na druhé straně benevolentní a nedůslednou výchovu bez jasných hranic. SP 9 poukazovala, že v osobě prarodiče jde o „...obgenerační péči, která nese vyšší únavu, menší trpělivost u prarodičů a taky více strachu o děti, neschopnost zvládnout vše, co zvládne mladší člověk s nadhledem. I když jsou výjimky, které znám. Tam jsou babičky naprosto úžasné a schopné. Pak je to i otázka socioekonomické úrovně rodiny“.

Pouze SP 10 o prarodičích jako nevýhodě vůbec nehovořila.

Pět respondentek se shodlo na nevýhodě příbuzenské pěstounské péče zejména ve **stylu výchovy pěstounů**. Příbuzní - pěstouni jsou většinou prarodiče, kteří mají stejný styl výchovy, jaký používali ke svým dětem, tedy biologickým rodičům vnoučat. Z toho, že rodiče jsou nezodpovědní a své děti odložili, se respondentky domnívají, že styl výchovy není dobrý a stejný bude používán i při výchově vnoučat. SP 4 uváděla: „...ne zrovna **kvalitní výchovný styl**, který se již podepsal na výchově rodičů dětí...“.

SP 5 poukázala na to, že prarodiče sami selhali jako rodiče a nyní stejně vychovávají svá vnoučata. Podle ní je toto velká nevýhoda příbuzenské pěstounské péče. SP9 se také hovořila o výchově prarodičů. Setkává se s případy, kdy „...styl výchovy je u prarodičů stejně špatný jako u rodičů“.

Zneužití příbuzenské pěstounské péče z důvodu **finančního prospěchu** vnímají jako nevýhodu dvě respondentky. Poukazovaly na to, že se rodina domluví a potom pobírají pěstounské dávky státní sociální podpory pro děti, přestože si rodiče následně vytvoří vhodné podmínky k převzetí dětí do své péče, nepřevězmou si je, protože rodina by přišla o zdroj příjmů. Argumentují proti zrušení pěstounské péče tím, že děti jsou u prarodičů zvyklé. SP 5 poukázala na „...cílené svěřování dítěte do příbuzenské pěstounské péče a jde vlastně o finanční přínos. Dostanou dost peněz do rodiny od státu a o ně se podělí. Nemyslím si, že by děti šidili, ale na penězích často parazitují i rodiče dětí, které se vlastně nestarají, ale z dětí mají prospěch“.

Podobně uvedla SP 7: „Mínus vidím v pěstounské péči u některých prarodičů. Měla by se také brát v úvahu vzájemná vyživovací povinnost i mezi dětmi a jejich rodiči či prarodiči. V případě, že není nutné podporovat rodinu finančně, není tedy nutnost nařizovat pěstounskou péči. Což se však někdy děje i bez našeho doporučení. Například sice oba důchodci, finančně však velmi dobře zajištění, bývalí lékaři, měli vnuka v pěstounské péči a stát je finančně podporoval“.

Dvě respondentky považují za nevýhodu **nízkou autoritu pěstounů zejména prarodičů** u dětí a to v závislosti, jak uvedla SP 1, na právě již existujících vztazích mezi dětmi a pěstouny. Podle ní si děti dovolují více k prarodičům - pěstounům, než si dovolí ke klasickým pěstounům, ale poukazuje na skutečnost, že toto nelze přisuzovat všem pěstounům - příbuzným.

SP 2 k tomu dodala, že přikládá význam zprostředkování a domnívá se, že to je výhoda klasické PP oproti příbuzenské, „...neboť jsou odborně posuzováni, je tam příprava a jako žadatelé pořádně proklepnuti“. Stejně vnímá nevýhody v nepřipravenosti osob na pěstounskou péči a starost o děti. Přípravu nelze realizovat

předem, uvedla SP 10, protože příbuzní se dítěte v podstatě „...ujímají *ad hoc*...“ a jde o předem neplánovanou událost.

SP 8 jako jediná konstatovala, že tato péče nemá žádné nedostatky oproti jinému náhradnímu řešení. „Nemyslím si, že by tento druh pěstounské péče měl nějaké nedostatky, je to jenom trochu jiná forma náhradní rodinné péče“.

(Otázka: Jaké situace a otázky nejčastěji řešíte při návštěvách v rodině u příbuzných dětí, kteří jsou zároveň pěstouny, v porovnání s ostatními pěstounskými rodinami?)

Řešené situace a otázky

Řešení stejných situací jako v ostatních klasických pěstounských rodinách uvedlo šest respondentek. SP 7 konstatovala, že nevidí veliký rozdíl v jednotlivých pěstounských péčích. SP 10 vyjmenovala problémy, které s příbuznými – pěstouny řeší, ale v zápětí dodala, že jsou vlastně stejné ve všech typech pěstounských rodin. SP 5 se dokonce domnívá: „...problémů je dle mé zkušenosti **méně**. Pokud ano, jsou stejné jako u pěstounských rodin“.

Vztahy k rodičům a kontakty dětí s nimi zmínilo šest respondentek. SP 2 si myslí, že hodně záleží na důvodu, proč se nemohou rodiče o své děti starat. SP 1 hovořila o kontaktu dětí s rodiči, který záleží, podle jejího mínění, na dosahu rodičů, na dobrých vazbách rodičů k dětem a naopak dětem k rodičům nebo dokonce na jejich zpřetrhání.

SP 6 zdůraznila, že mohou kvůli vztahům a kontaktům rodičů s dětmi vznikat spory a nedorozumění v rodině, „...jelikož příbuzní pěstouni mají leckdy jasné představy o tom, jak by se měli biologičtí rodiče chovat, více navštěvovat své děti, změnit přístup k životu a podobně, ale realita je jiná...“.

SP 8 dodala, že problémy ohledně styku dětí s rodiči jsou v důsledku vlivu rodičů na děti, který podle ní není bohužel vždy kladný.

SP 10 vnímá jako rozdílné v příbuzenských pěstounských rodinách v porovnání s ostatními pěstounskými rodinami kontakty dětí s rodiči a aktuální poměry rodičů.

Výchovné problémy dětí uváděly tři respondentky. SP 3 zdůraznila nejvíce výchovné problémy spojené se školní nedocházkou, experimentování s návykovými látkami, ale i ona zmínila, že jsou to problémy i v ostatních PP. SP 5 dále poukazovala na záškoláctví, kouření a pití alkoholu, ale také drobné krádeže dětí. SP 7 zmiňovala problémy dětí ve škole, ale blíže je nespecifikovala. SP 8 řeší aktuální výchovné problémy dětí. SP 10 k výchovným problémům řadí také různé způsoby trávení volného času dětí.

Pubertu nebo děti ve starším věku zmiňovaly čtyři respondentky. Pubertu spojovaly s tím, že se v té době objevují a řeší výchovné problémy dětí, a to zejména ve škole. SP 4 zmiňovala, že poslední době řeší zejména problémy babiček s dospívajícími dětmi. SP 2 poukazovala také na pubertu dětí a obtíže s ní spojené. Vnímá, že některé věci jsou pro „...*pěstouny o dvě generace starší, již nejasné, je pro ně obtížné učit se nové věci*“. Podle ní je to vždy velmi individuální a záleží na osobnosti pěstounů. O individuálních problémech také hovořila SP 2.

Zdravotní stav pěstounů zmiňovaly dvě respondentky. SP 2 zdůrazňovala a doslova uvedla: „*Hodně řešíme otázku zdravotního stavu pěstounů, protože jsou již starší a s tím souvisí i příprava na to, kdo by se o dítě postaral, pokud oni by již nemohli. Zatím mám zkušenost takovou, že pěstouny péče o děti nutí, aby byli v kondici*“.

Mezigenerační spory vnímá jako problém respondentka SP 9, a to mezi prarodiči a vnoučaty.

Spoření a hospodaření vidí jako „ožehavé téma“ a problém příbuzenské PP respondentka SP 9. Také poukazuje v této souvislosti na problém s pojištěním dětí. Řeší také využívání prostředků pro rozvoj dětí, zadlužování příbuzenských pěstounských rodin a jejich „... mizerné hospodaření...“.

SP 4 pomáhá příbuzným – pěstounům s vyřizováním **úředních záležitostí**. SP 9 uvedla: „*Nechci se rozčítit, ale nejvíc řeším obdobně mizerné a nepodnětné výchovné postupy jako měli rodiče.....a nakonec je to časté řešení osobních problémů příbuzenských pěstounů*“.

SP 2 poukazovala na situaci u ostatních pěstounských rodin, kde pěstouni mají více zájem o otázky vývoje dítěte a co se u něj objevilo, a také se více zajímají o odborné poradenství.

(Otázka: Jak vnímáte vyživovací povinnost mezi potomky a předky z pohledu příbuzenské pěstounské péče?)

Dvě respondentky si myslí, že vyživovací povinnost by měla mít **přednost** před vyplácením pěstounských dávek **a mělo by k ní být přihlíženo**. SP 3 poukazuje na možnost. „*Stanovit výživné příbuznému a teprve rozdíl by byl dorovnán dávkami státní sociální podpory*“. Vyživovací povinnost mezi potomky a předky vnímá jako **samozřejmost** SP 1 a rozvádí, že by si měli příbuzní pomáhat i bez zákona. SP 7 je toho názoru, že je správné, aby prarodiče o svá vnoučata postarali i bez sociálních dávek, vyživovací povinnost tím schvaluje. Nejprve by se o děti měla postarat rodina a potom teprve „v ojedinělých případech“ stát.

Celkem čtyři respondentky se na vyživovací povinnosti mezi potomky a předky shodly.

SP 2 si myslí, že se musí rozlišovat podle **konkrétní situace**, protože dítě např. se zdravotním handicapem může díky pěstounským dávkám dostávat kvalitní péči, kterou by mu prarodiči z důchodu nemohli poskytnout. K tomu SP 5 zmiňuje u prarodičů morální povinnost výživného, která je zřejmá, ale ve většině případů by byla „spíše symbolická“ a poukazuje na nízké důchody prarodičů – pěstounů. Stejného názoru je i SP 8. Nevnímá vyživovací povinnost „*tak striktně*“ a domnívá se, že by „...*neměla mít vliv na poskytování odměny pěstouna*“. Mluvila o tom, že pěstouni jsou většinou prarodiče se svými důchody, které jsou nízké.

SP 10 vyjádřila svůj názor ironickou otázkou: „*Proč nepotrestat toho z prarodičů, který se ujal fyzické péče o vnouče tím, že nezíská odměnu za výkon PP?*“. Považuje za spravedlivé určit vyživovací povinnost rodičům, pokud se vyplácí pěstounské dávky, tu pak vymáhat a vracet peníze do státního rozpočtu.

SP 9 hovořila o své praxi. O vysokých výdajích rodin, které jsou způsobeny na jedné straně nízkými příjmy, tj. důchody a vysokými cenami na trhu. V tomto jevu spatřuje vznik „*sociální chudoby*“ u dětí v příbuzenské PP a jejich rozdílnými možnostmi s dosažením vzdělání a rozvojem zájmů, pokud by děti byly závislé na výživném od rodičů či prarodičů. Vnímá vyživovací povinnost jako nyní velmi populární, ale pro děti je to nevýhodné a vznikaly by ještě více rozdíly mezi dětmi z rodiny a z příbuzenských pěstounských rodin. „*Děti, které žijí u prarodičů či jiných příbuzných, se musí vyrovnat se stigmatem, že jejich máma a táta jsou někde pryč, jsou jiní než spolužáci, kteří zpravidla aspoň jednoho z rodičů mají, tak ještě se budou vyrovnávat s tím, že např. na hory nepojedou, protože na to důchodce nemá a dávku nedostane, protože má moc peněz?*“.

SP 6 poukazovala na podivnou **solidarit** v rodině, která je v případě vyplácení pěstounských dávek zvrácená, protože prarodiče hradí z těchto peněz určených pro vnuky za své děti, tj. rodiče vnuků, výživné, které soud rodičům uloží hradit státu za vyplacené pěstounské dávky.

Nízké důchody, příjmy prarodičů vnímá jako problém při vyživovací povinnosti mezi předky a potomky šest respondentek. Hovořily o nízkých nebo dokonce velmi nízkých příjmech prarodičů.

4.2.4 Pěstouni prarodiče a jiní příbuzní

(Otázka: Vidíte nějaké rozdíly mezi výkonem pěstounské péče prarodičů a jiných příbuzných?)

Rozdíly v péči prarodičů a jiných příbuzných

Věk pěstounů - prarodičů a jiných příbuzných je u sedmi respondentek zásadním rozdílem této péče. SP 9 uvádí, že jde o rozdíly v psychické a fyzické síle a SP 4 hovoří o ubývání sil. Složitější při výchově dětí to mají prarodiče z pohledu dvou respondentek. SP 3 zmiňovala kritické období puberty dětí.

SP 1 zdůrazňovala užší vazby mezi prarodiči a vnuky.

Rozdíl ve zdravotním stavu a zvýšených obavách o děti a budoucnost ze strany prarodičů vnímají dvě respondentky.

Dvě respondentky se shodly na tom, že prarodiče se již tak neorientují v potřebách dětí, technickém zázemí a vyskytují se obgenerační potíže v komunikaci.

Dalšími rozdíly jsou omlouvání, „krytí“ dětí a opakování chyb ve výchově, rozmazlování, výchova bez pravidel. Prarodiče všechno dětem povolí a nakoupí.

Žádné rozdíly v péči prarodičů a jiných příbuzných

Tři respondentky nevnímají a nevidí žádné zásadní rozdíly v přístupu prarodičů a jiných příbuzných.

Jiné podmínky ve výchově

Tři respondentky upozorňovaly na jiné podmínky u tet a strýců, režim a aktivity dětí a nadhled ve výchově. Uvedly, že vedení dětí a jejich výchova se více podobá výchově biologických rodičů.

Osobnost pěstounů

Tři respondentky konstatovaly, že kvalita péče a rozdíly v péči prarodičů a jiných příbuzných o děti jsou individuální a závislé na osobnostech pěstounů.

(Otázka: Jaký je váš názor na mezigenerační interakce mezi pěstouny – prarodiči a svěřenými dětmi?)

Devět respondentek vnímalo **mezigenerační interakce jako překážky** ve vztahu a komunikaci.

Tři respondentky uváděly **nepochopení dětí ze strany pěstounů**. Byly to SP 1, SP 2 a SP 5. Děti se někdy považují za nepochopené již svými rodiči, natož prarodiči, uváděla SP 1. *„Jsou už vlastně starší o dvě generace, což přináší velkou rozdílnost názorů“*. Některé věci již nemusí vůbec prarodiče chápat, mínila SP 2. SP 5 konstatovala: *„Mezigenerační odstup může být podle mě na škodu, protože prarodiče už nemusí dobře chápat potřeby dítěte. Největším rizikem je potom puberta. Například jak babička může oblékat moderně svou vnučku, vysvětlit jí a umožnit depilaci v pubertě. Ona se tím od ostatních děvčat liší. Hodně ale záleží na osobnosti pěstounů, jestli jsou mladí duchem“*.

Konflikty a rozpory jako důsledek mezigenerační interakce vnímají tři respondentky SP 4, SP 7 a SP 9. Ty vyplývají podle SP 4 z horší orientace v trendech a malé pružnosti prarodičů. Na náročnost práce sociálního pracovníka při mírnění a řešení konfliktů poukazovala SP 9. Domnívá se: *„Vždycky je rozhodně rozumnější,*

když jsou děti u někoho, kdo je jim věkem bližší“. SP 7 dodala, že „...pak je nejpálčivější otázka mezigeneračních konfliktů právě mezi prarodiči a vnoučaty. Z pohledu teenagerů jim babi a děda nerozumí, máma a táta o ně nejeví zájem, a tak pak dospívající děti zůstávají osamoceny. Většinou pak inklinují k nějaké partě, vznikají výchovné problémy, absence ve škole, kouření, alkohol, drogy. Konečně je někdo uznává, v něčem jsou dobří, parta jim dává uspokojení, které doma nemají, pochopení“.

Dalšími překážkami je nedostatečná autorita prarodičů, rozmazlování dětí a výchova bez pravidel. Děti mají vše povoleno, vše se jim nakoupí. Dále pro SP 8 je mezigenerační překážkou přehnaně ochranný postoj prarodičů. *„Děti to často špatně snášejí a lze pozorovat, že se k prarodičům nechovají hezky. Někdy se k prarodičům chovají hrubě a s despektem, spoléhají na to, že je obejdou“.* Mezigenerační problémy gradují podle SP 5 v pubertě.

SP 10 hovořila o vlivu **osobnosti** pěstouna a také dítěte na jejich vzájemné interakce. Zdůrazňovala, že rovněž záleží na tom, jak přijme pěstoun své omezení v osobním životě, které po převzetí dítěte do péče následuje. *„Je to individuální, podle konkrétní osobnosti dítěte a prarodiče, jeho věku, intelektu, vzdělání, zaměstnání, důležitý je rozdíl věku mezi dítětem a prarodičem. Významná je osobní motivace prarodiče. Do jaké míry se ztotožní prarodič s omezením, které mu přináší péče o dítě, příp. zda jeho cílem bylo (patologické) vytěsnění rodiče“.* V souvislosti s mezigeneračními interakcemi mluvila SP 6 o snaze prarodičů o podporu kontaktů mezi rodiči a dítětem.

Pouze respondentka, SP 2 zmínila pozitiva v mezigeneračních interakcích mezi dětmi a příbuznými – pěstouny. *„Řekla bych, že to má svá **plus i minus**. Děti se naučí komunikaci se starším člověkem, což jim nemůže škodit“.*

4.2.5 Navrhovaná novela zákona SPOD a příbuzenská pěstounská péče

(Otázka: Jak se díváte na změny, které nastanou s účinností novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, při výkonu příbuzenské pěstounské péče, a to zejména se zrušením odměny pěstouna prarodiče a jeho pobíráním pouze v případech zvlášť hodného zřetele?)

Odměnu pro pěstouny – prarodiče nerušit

Pět respondentek doporučovalo nerušit odměnu pěstounům - prarodičům SP 1, SP 6, SP 7, SP 8 a SP 9. Poukazovaly na nízké finanční možnosti prarodičů, kteří jsou důchodci, jejichž příjmem je pouze důchod, který je v našem kraji podle názoru většiny respondentek nízký. SP 8 zhodnotila, že se stále o tématu rušení odměny pěstouna prarodičům diskutuje a mění se pohled na něj.

SP 1 hovořila o tom, že by měla být i nadále vyplácena odměna automaticky, protože v době, kdy děti začínají studovat, prarodiče většinou odchází do důchodu a klesnou jim příjmy: „Proto by se jejich příjmy neměly snižovat. Navíc se domnívám, že prarodiče vykonávají pěstounskou péči stejně dobře a spíše ještě lépe, než v mnoha případech klasičtí pěstouni. Vychovávají vlastně své děti. Takže proč by právě oni měli být o tyto peníze ochuzeni?“.

SP 6 uvedla stejné důvody, proč dávku nerušit. Také ona hovořila o poklesu příjmů v rodině, který by se odrazil v konečném důsledku na dětech.

SP 7 považuje tento úmysl a opatření za „špatné“ a argumentovala tímto: „Když už jednou byla soudem pěstounská péče schválena, tak je zřejmě potřebná, a tudíž i výplata dávek je v téhle rodině třeba“.

Na negativní dopad změn na příbuzenskou pěstounskou péči poukazovala SP 8. **Zrušení odměny považuje za chybu.** Většinou nebudou mít prarodiče dostatek prostředků. „Ve svém věku by si zasloužili již klid a místo toho přijali náročný úkol pěstounů. Měli by pro tento výkon pěstounské péče mít alespoň podmínky a dostatečné

finanční krytí výchovy dětí. Pokud budou odkázáni na to, aby si sami vymáhali výživné od rodičů dětí, budou ještě zavaleni a stresováni touto obtížnou činností. Navíc vymáhání výživného je někdy vůbec nereálné a neúspěšné i ze strany kvalifikovaných pracovníků“.

Jako „zvrhlost“ vnímá zrušení odměny pěstouna u prarodičů SP 9, i když k péči v některých těchto rodinách má výhrady. Poukazovala na úniky peněz v rozpočtu státu na jiné účely, ale tady by se jednalo o postižení celé skupiny prarodičů. Do ekonomické nejistoty by byly uvrženy i rodiny, kde vše dobře funguje, a to kvůli menšině. Je toho názoru, že *„Rozhodně to nepřispěje k pohodě těchto pěstounů. A pak je uštvané životem skolí zdraví a zvýšíme počet dětí v ústavu“*.

Odměnu pro pěstouny – prarodiče zrušit

Vyplácení odměny, jak je navrhováno v novele, odsouhlasily tři respondentky SP 4, SP 5 a SP 10. Respondentka SP 5 se zcela ztotožnila s vládním návrhem. O omezení automatického vyplácení odměny kvůli jejímu zneužívání hovořila SP 4. Myslí si, že u kvalitnějších pěstounů nebudou problémy odměnu vyplácet i nadále.

SP 10 uváděla, že je obtížné posoudit zrušení, když jsme si vědomi zneužívání dávek a také motivace ke vzniku PP právě na základě výplaty dávek. Vyjádřila názor, že ona by byla pro vyplácení dávky jenom v některých případech. *„Prostě diferencovat to a nedávat automaticky, ale to předpokládá jasná pravidla. Tak už to kdysi bylo“*.

Respondentka SP 3 považuje za vhodné upravit výplatu odměny pěstouna jako **testovanou dávku státní sociální podpory závislou na příjmech rodiny**.

Respondentka SP 2 nemá na zrušení názor. Uvedla, že je těžké nyní toto posoudit. Její pěstouni – prarodiče se již dotazují a žádají po ní informace, jak to bude s výplatou pěstounských dávek. Vyjadřují obavy z budoucnosti.

(Otázka: Co podle vás je zvlášť hodný zřetel a kdy byste navrhovali odměnu prarodiči pěstounovi vyplatit?)

SP 10 jako jediná konstatovala: „**Nic nového, již v zákoně bylo**“. Za hlavní důvod k výplatě považuje. „Počet převzatých dětí, zdravotní stav dětí, eventuálně pěstounů, ekonomická situace pěstounů. V metodickém pokynu by bylo vhodné podmínky upřesnit“.

Jako zvlášť hodný zřetel kromě SP 10 zmínily také **zdravotní stav dítěte** ještě tři respondentky SP 1, SP 5 a SP 6. **Zdravotní stav pěstounů** potom uváděly dvě respondentky SP 1 a SP 5. O **ekonomické situaci pěstounů** hovořily tři respondentky. SP 1 mluvila o důvodech pro výplatu odměny. Zdůrazňovala potřebu posoudit „celkovou finanční situaci rodiny, zda si prarodiče ještě vydělávají“. SP 5 mluvila o nedostatečném příjmu. SP 8 za zvlášť hodný zřetel považovala: „Nižší důchod a také posouzení, zda rodiče platí výživné“.

Dvě pracovnice SP 2 a SP 10 si myslí, že by pojem zvlášť hodný zřetel měl být přesně **definován a upraven** přímo v zákoně nebo prováděcí vyhláškou či metodickým pokynem. SP 2 dále zmínila: „Osobně jsem pro výplatu odměny u všech svých pěstounů, které mám, kromě jednoho, protože děti prospívají dobře, chodí na kroužky, mohou jet někam na prázdniny. Nějak si neumím představit, že uvedu, že nejde o případ zvlášť hodný zřetele, čímž vlastně řeknu, že rodina a dítě peníze nepotřebují. Možná by bylo vhodnější v případech příbuzenské pěstounské péče odměnu pěstouna **odstupňovat, snížit ji** a pěstouni by měli **vykazovat, jak s penězi nakládají**. Je fakt, že z péče jiné fyzické osoby se stává pěstounská právě kvůli financím“.

O zneužívání dávek v této souvislosti hovořila i SP 4. „Že se prarodič skutečně stará sám a na dávkách **neparazituje rodič** dítěte, je zvlášť hodný zřetel“.

Jako zvlášť hodný zřetel SP 1 vnímá **potřeby dítěte a jeho finanční situaci**. Zároveň dodává, že odměnu pěstouna by měl využít prarodič pro sebe. Myslí si však, že právě prarodiče odměnu používají pro krytí potřeb svých dětí. O potřebách dětí v této souvislosti vlastně hovořila i SP 6. Uvedla: „*Dítě bude studovat střední školu, na které bude hrazeno **školné** nebo jakoukoliv vysokou školu, to by také mohl být ten důvod*“.

Pro SP 3 jde prozatím o „**neuchopitelný pojem**“ a hovořila o svém názoru, že posuzování zvláštního zřetele jí je „**výrazně proti srsti**“. Také další tři respondentky SP 5, SP 6 a SP 9 se vyjádřily v tom smyslu, že to zatím neví, nedovedou posoudit, mají pouze nejasnou představu. SP 9 se vyjádřila: „*Při životní úrovni důchodců prarodičů snad není o čem diskutovat. Mám těch rodin okolo 25, dost z nich jsou soudní dohledy ale pod dohledem to jde, ale jsou i rodiny, kde je radost výchovu sledovat, mám to tak půl na půl. A pro ty děti z té lepší poloviny, se to vyplatí nechat, jak to je. Mám pocit, že se peněz ve větším množství vyhazuje tak hojně v jiných oborech, že by děti mohli nechat na pokoji*“.

Dvě respondentky v této souvislosti poukázaly na nárůst agendy pro sociální pracovníky. SP 7 se domnívá, že se bude muset zase něco sepisovat. „*Nárůst administrativy, ale i ale i přenechání, přenášení zodpovědnosti zase na sociální pracovníky. To zase vymyslel někdo věc*“. Dále poukazovala na svůj pohled a možné řešení. „*Proč se to nemůže posoudit na základě našeho vyjádření **hned u soudního jednání o svěření do pěstounské péče**. Ať soud do rozhodnutí přímo dá, zda vyplácet či nevyplácet dávky. To by bylo jedno značné a zavazující*“.

Tabulka 5: Shrnutí názorů respondentů

Otázka č.	Stručné znění pomocných otázek	ANO/Pro	NE/ Proti	Jinak
1.	Jak dlouho pracujete jako sociální pracovník?	nelze hodnotit		
2.	Máte zkušenosti s příbuzenskou PP?	10	0	0
	Máte ji ve svém obvodu?	7	3	0
3.	PPP z pohledu dětí?	10	0	0
4.	Stanovení podmínek příbuzenské PP?	6	4	0
	Příprava k PP?	3	7	0
	Vzdělávání k PP?	6	4	0
5.	Jsou rizika u příbuzenské PP?	10	0	0
	Zkušenosti - předčasně ukončená příbuzenská PP?	5	5	0
6.	Je institut příbuzenské PP zneužíván?	5	5	0
7.	Výhody, nevýhody příbuzenské PP?	nelze hodnotit		
8.	Jaké otázky a situace nejčastěji řešíte?	nelze hodnotit		
9.	Vyživovací povinnosti mezi potomky a předky?	4	6	0
10.	Rozdíly PP u prarodičů a jiných příbuzných?	7	3	0
11.	Problém mezigenerační interakce mezi pěstouny?	9	0	1
12.	Zrušit odměnu pěstouna pro prarodiče?	3	5	2
13.	Co je zvlášť hodný zřetel?	nelze hodnotit		

Zdroj: Vlastní výzkum

5. Diskuse

V diplomové práci jsem se zabývala problematikou příbuzenské pěstounské péče. Zjišťovala jsem názory sociálních pracovníků, kteří s příbuzenskými pěstounskými rodinami pracují.

Nejdříve jsem porovnávala vývoj příbuzenské PP v Jihočeském kraji s vývojem v České republice v období let 2005 až 2010. Zjistila jsem, že trend Jihočeského kraje nekopíruje zcela tendence vývoje v ČR, protože v roce 2009 byl v Jižních Čechách zaznamenán pokles a naopak v celé ČR byl registrován růst. Za celé sledované období však byl zaznamenán růst v obou případech.

V roce 2010 mě zaujal výrazný nárůst příbuzenských pěstounských rodin v Jihočeském kraji i v ČR. Jednalo se o veliký skok, proto jsem pátrala po příčině. Zjistila jsem, že v roce 2010 došlo ke změně evidence v ročních výkazech. Do roku 2009 byly podle instrukce MPSV ve výkazu počítány rodiny. Od roku 2010 byly pod pojmem rodiny vykazovány jednotlivé osoby pěstounů v rodině. Tím je vysvětlen velký nárůst pěstounské péče bez ohledu na změnu legislativy.

V roce 2005 jsem si také povšimla nesrovnalosti ve statistickém výkazu Jihočeského kraje v porovnání s ČR v osobách pěstounů - jiných příbuzných. Jihočeský kraj vykázal 41 rodin a za ČR vykázalo MPSV 20 rodin. Protože počet jiných příbuzných - pěstounů v ČR od konce roku 2005 do konce roku 2006 vzrostl o 760 rodin na celkový počet 780 rodin, lze se domnívat, že zřejmě došlo k chybě ve výkazu MPSV.

Při porovnání podílu příbuzenské PP Jihočeského kraje s celou Českou republikou jsem zjistila, že počet rodin v Jihočeském kraji roste pomaleji než v ostatních částech republiky.

Na první výzkumnou otázku je možno odpovědět, že příbuzenská PP se v letech 2005 až 2010 v Jihočeském kraji rozšířila.

Na druhou výzkumnou otázku lze odpovědět, že Jihočeský kraj v letech 2005 až 2010 nekopíruje zcela trend vývoje příbuzenské PP v ČR.

V druhé části výzkumu jsem se ptala sociálních pracovníků na jejich názor a vnímání příbuzenské pěstounské péče. V dalším textu je označuji pouze zkratkou SP, případně číslem podle jejich kódování ve výsledcích.

Nejprve jsem zjišťovala charakteristiku dotazovaných sociálních pracovníků OPSOD. Všichni sociální pracovníci byly ženy. V dalším textu, pokud píši o výsledcích výzkumu, uvádím SP v ženském rodu.

Zaznamenala jsem nejdelší praxi na OSPOD, a to 42 let a nejdelší výkon NRP, a to 33 až 35 let. Jedna sociální pracovnice pracovala na OSPOD pouhých 9 měsíců a zároveň s nástupem začala vykonávat agendu NRP. Také další dvě SP neměly praxi, když jim byla svěřena agenda náhradních rodin. Jak uvádí Průšová (40), sociální pracovník musí rychle a bezodkladně reagovat. Diskutuje se o tom, že pracovníci nejsou schopni provádět účinně sanaci rodiny. Matějček (21) píše o tom, že SP by měl umět náhradní rodinu v zátěžových situacích podpořit. Novotná (36) tvrdí, že SP musí být nejen vzdělaný, ale musí umět aplikovat do praxe právní předpisy, teoretické a praktické poznatky a zkušenosti. Nabízí se tudíž otázka, jak při žádné praxi na OSPOD mohou SP účinně pomáhat a reagovat na specifické a složitější situace při výkonu NRP? Je možné také uvažovat o tom, jak probíhá obsazování a výběr pracovníků na agendu NRP. Jedna SP provedla sebereflexi. Uváděla, že byla její činnost na OSPODu byla přerušena mateřskou dovolenou. Po návratu z ní pociťovala ztrátu odbornosti a kontaktu s praxí, cítila nejistotu a musela se hodně učit. Podle mého názoru, je možné po delší přestávce ztratit znalosti dané problematiky, protože rozsah zákonů a předpisů se všemi souvislostmi a dopady do této oblasti je značný a také jsou četné změny v oblasti legislativy. Myslím si, že bez praxe a znalostí nelze účinně pomáhat náhradním rodinám a před agendou náhradní péče by měla být alespoň částečná praxe v oblasti sociálně-právní ochrany dětí.

Všechny SP měly zkušenost s příbuzenskou PP a uváděly, že ji mají ve svém obvodu. Osm z nich poukazovalo na skutečnost, že u nich je počet příbuzenských PP vyšší než klasických pěstounských rodin. Toto je ve shodě se zjištěným výsledkem o vzrůstající tendenci příbuzenské PP v ČR a také s Uhlířovou (55), která píše, že v ČR v roce 2006 z celkového počtu pěstounských rodin byla téměř polovina příbuzenských.

Druhý okruh položených otázek zjišťoval názor SP na příbuzenskou PP z pohledu vhodnosti tohoto řešení pro děti a stanovení podmínek vzniku. SP se shodly na tom, že institut příbuzenské PP je vhodným nebo dobrým řešením pro sociálně osiřelé děti v rodině. Shodují se tak s názorem Matějčka (22), který píše o zkušenějších a zodpovědnějších prarodičích, kteří vychovávají děti. Je možné usuzovat, že identický pohled deklaruje i nedávno přijatý občanský zákoník (64) účinný od 1. 1. 2014, který obsahuje nově i zákon o rodině. Při vzniku PP bude dána zákonem přednost osobě příbuzné nebo dítěti blízké před jinou osobou. Stejný názor na stabilitu příbuzenské PP má i Štěrbová (53). K tomu Zbyněk a Novák (66) poukazují na paradox, že největšími zastánci kolektivní výchovy jsou z egoistického hlediska biologičtí rodiče dětí, protože pěstouny vnímají jako své konkurenty.

Dvě SP mluvily o často jediném řešení pro děti, protože nových klasických pěstounů je málo. Jejich vnímání je ve shodě s Průšovou (40), která píše dokonce o trvalém úbytku pěstounů. Právě jedním z důvodů připravované změny zákona SPOD (37) je nedostatek zájemců o výkon pěstounské péče, který by se měl na základě navrhovaného zvýšení pěstounských dávek a zajištění následných služeb pro pěstouny zvýšit. Kladu si však otázky. Jak bude probíhat hodnocení zájemců o pěstounskou péči? Jak se bude zjišťovat jejich skutečná motivace? Motivace finančního zajištění rodiny prostřednictvím pěstounství určitě není dobrá pro děti, které do rodiny přijdou. SP 2 popsala vznik příbuzenské PP, kde hlavním důvodem vzniku bylo zlepšení finanční stránky rodiny. Tuto zkušenost mohu potvrdit ze své praxe a odpovídá zjištěnému výsledku v mé v bakalářské práci (57). Téměř polovina příbuzenských pěstounských rodin vznikla z důvodu pobírání pěstounských dávek. Chtěla bych ale upozornit, že před vznikem PP měly rodiny tyto děti v péči bez podpory a jenom využily možnosti, kterou připouští zákon. Podle mého názoru a zkušeností rodina nejprve pomůže dítěti a až následně řeší, jak bude děti finančně zabezpečovat. Hlavní motivací nebývá finanční prospěch, ale pomoc dítěti v rodině. Stává se, že občas svého rozhodnutí litují, to když jsou s dětmi problémy a oni jsou bezmocní a unavení.

Šest SP se shodlo na nastavení a určení podmínek vzniku příbuzenské PP, které popisovaly různě. Zbývající byly opačného názoru a argumentovaly tím, že prarodiče

běžně vnoučata hlídají. Z toho usuzuji, že se domnívají, že jsou ze stejného důvodu kompetentní také k výkonu pěstounské péče.

Při výzkumu jsem si všimla patrných rozdílů v názorech na vzdělávání pěstounů příbuzných a zároveň jejich přípravu k pěstounství. Šest SP souhlasí se stanovením povinnosti vzdělávání příbuzných v roli pěstounů. Myslím si, že by vzdělávání mělo být povinné. Pěstouni - příbuzní podle mého názoru potřebují pomoc v orientaci v dnešním přetechizovaném světě a v možnostech dětí. Už jenom setkávání se s ostatními pěstouny a sdílení zkušeností, může být přínosem. Stejného názoru je Uhlířová (55), která píše dokonce o potřebě cíleného vzdělávání, rodinné terapie, terénní sociální práce, supervizi, sdílení zkušeností a odlehčující péči. Průšová (39) dokonce tvrdí, že chybí povinnost pěstouna průběžně se vzdělávat. SP uvažovaly také o problémech při stanovení této povinnosti, o možnostech její realizace, o financování a také o tom, že by se někteří příbuzní mohli odradit. Dvě z nich si nedokázaly vzdělávání u některých „svých“ pěstounů s ohledem na jejich vysoký věk ani představit. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí počítá přímo s uložením povinnosti pěstounům vzdělávat se. Domnívám se, že vzdělávání je rovněž prevencí k předčasnému ukončení pěstounské péče. Snižuje únavu pěstounů a jejich vyhoření. Vzdělávání příbuzných pěstounů, které by bylo koncipováno jako jejich podpora, by pěstounům podle mého mínění pomohlo. Pokud se prarodiče, protože pěstouny jsou zejména oni, budou cítit dobře a jistě v roli rodiče dětí, největší prospěch, podle mého názoru, z toho budou mít děti – jejich vnoučata.

Podporu ve vzdělávání by měla z mého pohledu doplnit i nabídka služeb, která by měla umět řešit specifika této pěstounské péče a měla by být pěstounům dostupná. Ze své zkušenosti vím, že v tomto ohledu takové odborné služby až na výjimky prakticky nejsou.

K absolvování přípravy k pěstounství, tak jako je zákonem stanovena povinnost pro žadatele o zprostředkování pěstounské péče, se většina dotázaných vyjádřila záporně. Poukazovaly na svou praxi, na překotnost a neplánovanost vzniku příbuzenské PP. Z výsledků výzkumu, který jsem popsala ve své bakalářské práci (58), ani jeden z oslovených pěstounů - příbuzných neuvedl, že by potřeboval k výkonu PP odbornou

přípravu. Tyto názory jsou jiné, než je uvádí Štěrbová a Kalábová (54), které poukazují na zkušenosti ze zahraničí, kde je dokonce doporučováno u příbuzných zařadit povinnou odbornou přípravu. S nimi ve shodě je i názor Průšové (39), která mluví o chybění a nedostatku motivace k realizaci přípravy u příbuzenské PP. Stejný názor ve výzkumu měla jen jedna SP a další dvě navrhovaly ve shodě s Uhlířovou (55) určitou dobu přípravy. Průšová (39) mluví o nepřipravenosti příbuzných na dlouhodobou péči o děti, ale navrhuje řešení v systematickém doprovázení rodin a stanovení povinnosti pěstounům průběžně pracovat s odborníky. Tím by podle ní došlo ke včasné diagnostice a prevenci předčasného ukončení PP.

Rizika PP vnímaly všechny SP. Mluví o nesprávném stylu výchovy, o sporech mezi rodiči a prarodiči, o generačních rozdílech, o zneužívání pěstounských dávek, o neodhadnutí sil a možnosti vzniku výchovných problémů, o nedůslednosti, o zdraví prarodičů a o pubertě dětí. O stejných rizicích píše i Králíčková (19). Zaujal mě názor SP, která v této souvislosti poukázala na nepřipravenost prarodičů pomalu a trpělivě odstraňovat poruchy chování vytvořené jejich dětmi na vnucích. Při bližší analýze jsem zjistila, že tato pracovnice se předtím k přípravě příbuzných vyjádřila negativně, ale naopak ke vzdělávání uvedla, že by mělo být upraveno a dokonce stanoveno.

S předčasným ukončením PP polovina SP měla zkušenosti a druhá polovina ne. Důvody, které k ukončení vedou, si ale dokázaly představit všechny. Důvody, které SP uváděly ve výzkumu, vnímaly jako rizika a vztahovaly je k osobám prarodičů a k jejich věku. Tím se shodují s Kovalčíkovou (17), která spojuje riziko s věkem pěstounů nad 50 let. Ve své bakalářské práci (57) jsem zjistila, že nejčastější věk příbuzných pěstounů na Písecku v roce 2009 byl právě věk 51 až 60 let (34,2 %) a následoval věk 61 až 70 let (28,9 %). Přitom podle názoru Štěrbové (53) je příbuzenská PP stabilnější než klasická PP.

Podle Kovalčíkové (17) je jedním z důvodů selhávání PP nedosažitelnost, nefunkčnost nebo neexistující síť pomoci pro PP. Dobrým příkladem je program odborné podpory a doprovázení pěstounů, příbuzných poradenským centrem Triada v Brně (45). A také aktivity Krajského úřadu Jihočeského kraje (12), který zajišťuje pro pěstounské rodiny odborné poradenství, pomoc, konzultace a víkendová setkání.

Zkušenost se zneužíváním institutu příbuzenské PP měly tři SP, ostatní se shodovaly na tom, že k tomuto zneužívání dochází. Všechny jsou toho názoru, že na zneužití se podílí prarodiče a rodiče dětí, které z vyplácených pěstounských dávek pro děti také žijí, dokonce „*parazitují*“. Udělá se to tak, že dávky se v rodině přerozdělí na rodiče, děti a prarodiče. To je v rozporu s Conwayem (5), který píše o motivaci příbuzných k převzetí dětí z rodiny do péče. Podle něj touto motivací není plánování převzetí dětí pro finanční prospěch. Průšová (39) se nezmiňuje o zneužívání dávek pěstounské péče, ale ke vzniku PP uvádí, že u prarodičů jde zejména o sociální pomoc prostřednictvím těchto dávek.

Následující okruh otázek byl zaměřen na porovnání klasické a příbuzenské PP. Ptala jsem se SP na jejich názor na výhody příbuzenské PP. Uvedly zachování vazeb, identity, prostředí a snadnou orientaci v morálních a hodnotových systémech. Stejného názoru je Kajanová (15), která především vidí význam příbuzenství v poskytování identity, citové opory a ochrany mezi příbuznými. Stejně tak Králíčková (19) výhody příbuzenské PP vidí v tom, že děti mají méně přechodů, méně změn škol, zůstávají se svými sourozenci, častěji vypovídají o příbuzenské PP jako o místu domova a podle ní mají méně problémů s chováním. Štěrbová a Kalábová (54) zase hovoří o větší stabilitě, pocitu trvalosti a bezpečí. Podle mého názoru však mohou být některé uváděné výhody zároveň nevýhodou. Například když se dodržují stejná pravidla a zvyklosti, které vedly k tomu, že rodiče dětí selhali a zodpovědnost za výchovu svých dětí přenechali příbuzným.

Výchovné problémy u dětí spojené s jejich pubertou jsou nejvíce řešenými tématy v příbuzenských pěstounských rodinách. Mám zkušenost, že skutečně v té době dochází ke zvýšení výchovných problémů s dětmi. Pěstouni si více stěžují, ale zároveň své děti pubertou omlouvají.

Nevýhodu v osobě pěstouna, který je prarodičem dítěte, zmiňovalo devět SP. Poukazovaly na jejich tvrdou a na druhou stranu nedůslednou výchovu dětí bez jasně daných hranic. Myslím si, že je potřebné dětem vymezit hranice. Ve shodě s tím Zbyněk a Novák (66) píše, že problémem u pěstounství prarodičů je přemíra lásky a shovívavosti. SP spatřovaly další nevýhody v unavitelnosti prarodičů, netrpělivosti,

strachování se o děti a ve špatném stylu výchovy. O špatném stylu výchovy píše také Matoušek (23), který uvádí, že u rodičů jejich historie předurčuje, jakými budou rodiči. Ve shodě s tímto názorem je i Musil a Šrajer (30). Poukazují, že rodiče, kteří své děti opouští, v dětství sami nezažili uspokojování svých potřeb. Kopírovali při výchově vzory chování svých rodičů. V této souvislosti se mluví o deprivaci sociálním prostředím. Podle mého názoru a praxe jde skutečně o přenos špatných vzorců chování na další generaci. Bechyňová (2) navrhuje přerušení transgeneračního neadekvátního vzorce rodičovského chování včasnou nabídkou podpory.

Musil a Nečasová (31) se domnívají, že sociální pracovník by měl umět zprostředkovat rodinám specializované služby k překonání překážek. Barvíková a Svobodová (1) poukázaly na absenci, dostupnost a regionální diferenciaci dalších služeb pro ohrožené rodiny. Na situaci reaguje připravovaná novela Zákona SPOD (37). Podle ní budou mít pěstouni nárok na podpůrné, doprovodné a odlehčovací služby. Což je ve shodě s cílem transformace a sjednocení systému o ohrožené děti podle MPSV (27).

V novele zákona SPOD (37) se počítá, že v případě, že nebude možné rodičům dětí uložit vyživovací povinnost k dítěti, bude se muset využít institut PP. V názoru na vyživovací povinnost mezi potomky a předky v souvislosti s příbuzenskou PP se SP rozcházel. Některé z nich uváděly, že by k ní mělo být přihlíženo a další hovořily o „*potrestání*“ prarodičů s nízkými příjmy a v té souvislosti se vznikem sociální chudoby v příbuzenských pěstounských rodinách. Ve shodě s nimi Uhlířová (55) dokonce píše o finanční nouzi a izolaci. O tom, že důchod nestačí na pokrytí potřeb dítěte a rodina je vyřazena ze společenského života a socioekonomické úrovně obyčejných rodin.

Čtvrtý okruh otázek zjišťoval názor na vnímání rozdílu mezi pěstounstvím prarodičů a jiných příbuzných. Důvodem dotazu byly výsledky výzkumu prvního dílčího cíle. Většinu příbuzných v roli pěstounů tvoří prarodiče. SP také ve výzkumu uváděly stejnou zkušenost. To samé tvrdí Zbyněk a Novák (66). Uvádí, že tzv. příbuzenská pěstounská péče, je většinou vykonávaná prarodiči. Také výsledky mého

výzkumu v bakalářské práci (57) toto potvrzují. Na Písecku v roce 2009 z celkového počtu všech příbuzných v roli pěstounů byli prarodiče v 84 procentech.

Pátala jsem se po rozdílech mezi péčí prarodičů a jiných příbuzných. Většina SP viděla rozdíl v péči ve věku pěstounů a poukazovala na úbytek fyzických a psychických sil u prarodičů. To je ve shodě s Uhlířovou (55), která píše o věku prarodičů, kteří se stávají rodiči. Tato role je mnohdy fyzicky i psychicky vyčerpává a vede k sociální izolaci. Naopak tři SP zdůraznily, že je výkon PP hodně individuální a závislý na osobnosti prarodiče. Domnívám se, že skutečně záleží na věku prarodičů, na jejich zdraví a také na aktivitách, rozhledu, zájmu o nové věci, o společnost a kulturu.

Mezigenerační rozdíly mezi dětmi a prarodiči jako překážku ve vztahu a komunikaci uvedlo devět SP. Různě popisovaly konkrétní mezigenerační konflikty a rizika. Jejich stanoviska jsou shodná s názorem Jiráskové (13), která překážky vnímá hlavně jako diskriminaci s ohledem na věk, prožité historické události, rozdílně založené a rozvíjené vzdělání a představy o tom, co je slušné a etické. Podobně se vyjadřuje Uhlířová (55) a píše o přemodernizovaném světě dítěte, o internetové a mobilové propasti. Podle mého názoru, mezigenerační problémy se v pěstounských rodinách příbuzných vyskytují hojně. Mnohdy řeším s prarodiči - pěstouny oblékání děvčat, depilaci dívek, aby to bylo moderní, jak ovlivnit strávený čas dětí na počítači a jak zajistit a kontrolovat využívání sociálních sítí. Naopak jedna SP ve výzkumu mezigenerační interakce hodnotila pozitivně z pohledu dětí, které se naučí komunikaci se staršími lidmi.

Připravovaná novela zákona SPOD a uvažované zrušení výplaty odměny pro pěstouna prarodiče se zavedením institutu zvlášť hodného zřetele byla posledním tématem ve výzkumu. Polovina dotázaných souhlasila se zrušením výplaty odměny pěstouna a poukazovala na skutečnost, že v našem kraji jsou nízké důchody. Podle jejich názoru je PP určena soudem a toto rozhodnutí odůvodňuje také výplatu pěstounských dávek. Tři SP souhlasily s návrhem v novele, odměnu prarodičům nevyplácet. SP 10 uvedla, že to již kdysi tak bylo a fungovalo. Zjistila jsem, že tato SP měla nejdelší praxi na OSPOD, 42 let. Podle mého názoru, velmi zajímavé řešení navrhovala SP 3, která

považuje za vhodné upravit odměnu jako testovanou dávku státní sociální podpory, tj. závislou na příjmech rodiny.

Zvlášť hodný zřetel a představu o něm popisovaly SP různě. Některé se domnívaly, že by pojem měl být upraven až již přímo zákonem nebo vyhláškou. Pouze SP 10 neměla problém se specifikací. Uvedla, že zvlášť hodný zřetel již byl zákonem kdysi upraven. To se shoduje s Novotnou (34), která uvádí, že v roce 1973 zákon pěstounům nepřiznával odměnu pěstouna v případě, že dítě bylo svěřeno do pěstounské péče prarodičům. Výjimečně mohla být tato odměna prarodičům vyplacena za podmínek zvlášť hodného zřetele. SP se v této souvislosti zároveň obávají nárůstů administrativy, která s tím bude spojená. Na administrativu jako nejvíce zatěžující a času pohlcující činnost poukazuje také Barvíková, Svobodová a Šťastná (1).

Na třetí výzkumnou otázku je možné odpovědět, že existují rozdíly v pohledech sociálních pracovníků na příbuzenskou pěstounskou péči.

6. Závěr

Cílem diplomové práce bylo zmapovat problematiku příbuzenské pěstounské péče z pohledu sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností na území Jihočeského kraje. K jeho naplnění jsem stanovila dva dílčí cíle.

První dílčí cíl byl zmapovat trend příbuzenských pěstounských rodin na základě evidence obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji v letech 2005 až 2010 a za stejné období v České republice. Druhým dílčím cílem bylo zjistit názor sociálních pracovníků OSPOD obecních úřadů obcí s rozšířenou působností zajišťujících agendu náhradní rodinné péče v Jihočeském kraji na institut příbuzenské pěstounské péče v systému náhradní rodinné péče.

K dílčím cílům jsem stanovila tři výzkumné otázky. Rozšířila se v letech 2005 až 2010 příbuzenská pěstounská péče v Jihočeském kraji? Kopíruje příbuzenská pěstounská péče v Jihočeském kraji v letech 2005 až 2010 trend u příbuzenské pěstounské péče za stejné období v České republice? Existují rozdíly v pohledech sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji na příbuzenskou pěstounskou péči? Otázky byly zodpovězeny v diskusi.

Teoretická část práce seznamuje se současným stavem pěstounské péče a s aktuálně připravovanými legislativními změnami. Plánuje se rušení dětských domovů, posílení výkonu pěstounské péče a její profesionalizace. Umístění dětí do náhradní péče příbuzných, kteří jsou zároveň pěstouny, má své výhody ale také rizika. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů upravuje činnost sociálního pracovníka při sledování vývoje dětí v pěstounských rodinách.

Zvolila jsem strategii kvalitativního výzkumu a stanovila jsem dva výzkumné soubory. Pro dosažení prvního dílčího cíle jsem použila metodu sekundární analýzy dokumentů, techniku obsahové analýzy dat. Pro dosažení druhého dílčího cíle jsem použila metodu dotazování, techniku polořízeného rozhovoru.

U prvního dílčího cíle jsem při výzkumu dospěla ke zjištění, že četnost příbuzenské pěstounské péče trvale roste v celé České republice. V trendu růstu má Jihočeský kraj rozdílné meziroční výkyvy oproti České republice.

U druhého dílčího cíle jsem při výzkumu dospěla ke zjištění, že sociální pracovníci vnímají institut příbuzenské PP jako vhodné či dobré řešení pro sociálně osiřelé děti v rodině. Současně ale na samotný průběh a výkon příbuzenské PP pohlíží rozdílně. K realizaci, to znamená k uskutečňování, příbuzenské pěstounské péče se vyjadřují kriticky a poukazují na rizika a možnosti zneužívání.

V závěru práce jsem stanovila dvě hypotézy.

H1 *„Sociální pracovníci pokládají příbuzenskou pěstounskou péči za vhodné řešení pro sociálně osiřelé děti.“*

H2 *„Sociální pracovníci zaujímají kritické postoje k realizaci příbuzenské pěstounské péče.“*

Zmapovala jsem příbuzenskou pěstounskou péči z pohledu pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji. Závěry diplomové práce není možné zobecnit na celou populaci, protože výzkum probíhal pouze v Jihočeském kraji.

V praxi by výsledky mé diplomové práce mohly přispět k diskusi a k argumentaci na rozšíření nabídky odborných služeb pro pěstouny. Mohly by pomoci k rozšíření informovanosti sociálních pracovníků i veřejnosti o příbuzenské pěstounské péči a také ukázat na její výhody i úskalí. Domnívám se, že by rovněž mohly být využity při vzdělávání sociálních pracovníků a studentů podobných zdravotně - sociálních oborů.

7. Seznam použitých zdrojů

1. BARVÍKOVÁ, Jana, Kamila SVOBODOVÁ a Anna ŠŤASTNÁ. *Podmínky výkonu sociálně-právní ochrany dětí na úrovni obecních úřadů obcí s rozšířenou působností*. 1.vyd. Praha: VÚPSV, 2010. s 107. ISBN 978-80-7416-078-3.
2. BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008. s 152. ISBN 978-80-7367-392-5.
3. BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Pěstouni mají právo na služby: Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči*. Praha: Občanské sdružení rozum a cit, 2007.
4. CANDANEDO, J. Description of the FamilyAs a Social System. [online]. [cit. 19.02.2012]. Dostupné z: http://www.ehow.com./m/about_5588802_description-family-social-system.html.
5. CONWAY, T., HUTSON. O. R. *Is Kinship Care Goodfor Kids?*. 2007. Mrch 2, Center for Law and Social Policy.
6. DAWN, Esposito and Frank A. BIAFORA. Toward a Sociology of Adoption: Historical Deconstruction. In: JAVIER. A. Rafael. *Handbook of adoption: implications for researchers, practitioners, and families*. United States of America: Sage Publications, 2007. s. 17-32. ISBN 1-4129-2750-1 or 978-1-4129-2750-5 (cloth). ISBN 1-4129-2751-X or 978-1-4129-2750-2 (pbk.).
7. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Dotisk 3. vydání. Praha: Karolinum, 2002. s.374. ISBN 80-264-0139-7.
8. FREUNDLICH, Madelyn. A Legal History of Adoption and Ongoing Legal Challenges. In: JAVIER. A. Rafael. *Handbook of adoption: implications for researchers, practitioners, and families*. United States of America: Sage Publications, 2007. s. 44-59. ISBN 1-4129-2750-1 or 978-1-4129-2750-5 (cloth). ISBN 1-4129-2751-X or 978-1-4129-2750-2 (pbk.).
9. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace* 2. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Portál, 2008. s. 408. ISBN 978-80-7367-485-4.

10. HOKSBERGEN, René and Jan ter LAAK. *Psychic Homelessness Related to Reactive Attachment Disorder: Dutch Adult Foreign Adoptees Struggling With Their Identity*. In: JAVIER. A. Rafael. *Handbook of adoption: implications for researchers, practitioners, and families*. United States of America: Sage Publications, 2007. s. 474-491. ISBN 1-4129-2750-1 or 978-1-4129-2750-5 (cloth). ISBN 1-4129-2751-X or 978-1-4129-2750-2 (pbk.).
11. JANKOVSKÝ, Jiří. Etická dilemata v sociální práci ve vztahu k rodině. In: ŠRAJER, Jindřich a Libor MUSIL a eds. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. 1.vyd. Olomučany: Libor Musil v nakladatelství Albert, s. 2008. 107-117. ISBN 978-80-7326-145-0.
12. Jihočeský kraj Náhradní rodinná péče. [online]. [cit. 2.11.2011]. Dostupné z: [http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par.\[id-v\]=372&par\[lang\]=CS](http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par.[id-v]=372&par[lang]=CS).
13. JIRÁSKOVÁ, Věra a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. s. 198. ISBN 80-86861-80-5.
14. JUHILA, Kirsi. *The Dilemma between Control and Support in Social Work Practices*. [online]. 2007 [cit. 18.2.2012]. Dostupné z: <http://www.uta.fi/laitokset/sostyo/tutkimus/vuoro/engl/dilemma.htm>.
15. KAJANOVÁ Alena. *Vybrané kapitoly ze sociální a kulturní antropologie*. 1.vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně-sociální fakulta, 2011. s. 66. ISBN 978-80-7394-301-1.
16. KEITH. F. Punch. *Úspěšný návrh výzkumu*. Z anglického originálu přeložil Jan Hendl. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 232. ISBN 8978-80-7367-468
17. KOVALČÍKOVÁ, Monika. Důvody navrácení z náhradní rodinné péče. *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2010. roč. 12, vychází měsíčně, č. 9, s. 17-21. ISSN 1212-866X.
18. KOVAŘÍK, Jiří a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. s. 167. ISBN 80-7178-957-7.
19. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. K některým právním aspektům náhradní rodinné péče: tzv. příbuzenská pěstounská péče. In: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče*:

- Sborník z VII. celostátního semináře NRP Brno, 10.-11. 10. 2007.* Brno: Triada, 2007. s. 39-46.
20. MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny.* 1.vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
 21. MATĚJČEK, Zdeněk et. al. *Osvojení a pěstounská péče.* 1.vyd. Praha: Portál, 2002. s. 152. ISBN 80-7178-637-3.
 22. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní.* Praha: Portál, 1994. s. 98. ISBN 80-85282-83-6.
 23. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny.* 1.vyd. Praha: Portál. 2010. s. 184. ISBN 978-80-7367-739-8.
 24. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce.* 2.vyd. Praha: Portál, 2008. s. 272. ISBN-978-80-7367-368-0.
 25. MIKLOŠKOVÁ, Monika. Konferencie rodinných skupín–nový prístup k rodine v ohrození - nová výzva naplňania sociálno-právnej ochrany a prevencie. In: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Sborník z IX. celostátního semináře NRP Brno, 30. 9.-1. 10. 2009.* Brno: Triada, 2009. s. 29-35. ISBN 978-80-254-5957-7.
 26. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost.* Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2006. s. 311. ISBN 80-86429-58-X.
 27. MPSV.CZ. *Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011.* [online]. [cit. 19.12.2011]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9555/Narodni_akcni_plan.pdf .
 28. MPSV.CZ. *Novela zkvalitní systém péče o ohrožené děti.* [online]. Poslední změna 15.12.2011. [cit.19.12.2011]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/11845/TZ_MPSV_Novela_zkvalitni_system_ochrany_deti.pdf.
 29. MUSIL, Libor a Jindřich ŠRAJER. Dimenze životní situace rodiny. In: ŠRAJER, Jindřich a Libor MUSIL a eds. *Etické kontexty sociální práce s rodinou.* 1.vyd. Olomučany: Libor Musil v nakladatelství Albert, 2008. s. 9-17. ISBN 978-80-7326-145-0.

30. MUSIL, Libor a Jindřich ŠRAJER. Změny sociálního prostředí v životní úkoly rodiny. In: ŠRAJER, Jindřich a Libor MUSIL a eds. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. 1.vyd. Olomučany: Libor Musil v nakladatelství Albert, 2008. s. 127-150. ISBN 978-80-7326-145-0.
31. MUSIL, Libor a Mirka NEČASOVÁ. Zvládání nesourodých očekávání a morální orientace sociálních pracovníků. In: ŠRAJER, Jindřich a Libor MUSIL a eds. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. 1.vyd. Olomučany: Libor Musil v nakladatelství Albert, 2008. s. 83-107. ISBN 978-80-7326-145-0.
32. NASW Standards social work practice in Child Welfare. *National association of Social Workers* 2005. [online]. [cit. 19.02.2012]. Dostupné z: <http://www.socialworkers.org/practice/standardsúNASWChildWelfareStandards0905.pdf>.
33. NOVOTNÁ, Věra a Lenka PRŮŠOVÁ. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004. 159 s. ISBN 80-86131-56-4.
34. NOVOTNÁ, Věra. K problematice pěstounské péče. *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2010, roč. 12, vychází měsíčně, č. 9, 6-10. ISSN 1212-866X.
35. NOVOTNÁ, Věra. Návštěvy v rodinách při výkonu sociálně-právní ochrany dětí. *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2010, roč. 12, vychází měsíčně, č. 1, 1-5. ISSN 1212-866X.
36. NOVOTNÁ, Věra. Sociální práce s rodinou při poskytování sociálně-právní ochrany dětí. *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2008, roč. 10, vychází měsíčně, č. 8, s. 1-5. ISSN 1212-866X.
37. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, Poslanecká sněmovna. *Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony*. [online]. [cit. 27. 3. 2012]. Sněmovní tisk č. 564. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=77502>.
38. PEMOVÁ Tereza a Radek PTÁČEK. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012. s. 192. ISBN 978-80-247-4317-2.

39. PRUŠOVÁ, Lenka. Analýza příčin ukončení a zrušení náhradní rodinné péče na návrh pěstounů před dosažením zletilosti dítěte. In: *Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů: Sborník z IX. celostátního semináře Brno, 30. 9. – 1. 10. 2009*. Brno: Triada, 2009, s. 14-20. ISBN 978-80-254-5957-7.
40. PRUŠOVÁ, Lenka. Deset let zákona o sociálně-právní ochraně dětí – jeho možnosti a meze z pohledu praxe sociálního pracovníka. In: *Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů: Sborník z X. celostátního semináře Brno, 29.9. – 30.9.2010*. Brno: Triada, 2010, s. 12-16. ISBN 978-80-254-8745-7.
41. PTÁČEK, Radek a Hana KUŽELOVÁ. Vliv náhradní péče na psychický vývoj dítěte. *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2011, roč. 13, vychází měsíčně, č. 7, s. 1-3. ISSN 1212-866X.
42. PUKANCOVÁ, Dana. Profil profesionálního rodiče. In: *Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů. Sborník z XI. celostátního semináře Brno, 12.-13.10.2011*. Brno: Triada, 2011, s. 38-45. ISBN 978-80-260-1299-3.
43. *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí: metodické „doporučení“ Ministerstva práce a sociálních věcí ČR*. 1.vyd. Praha: MPSV ČR, 2008, s. 30. ISBN 978-80-86878-82-9.
44. ROHÁČEK, Marek. Mezinárodní adopce a Nórsko. In: *Náhradní rodinná péče, česko-slovenský časopis*. č. 2, ročník III, Praha: Center for Substitute Famili Care, realizace Portál, 2000, s. 35-36. ISSN 1212-3765.
45. ROTREKLOVÁ, Eva. Program odborné podpory a doprovázení v náhradní rodinné péči. In: *Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů. Sborník z X. celostátního semináře Brno, 29. 9. – 30. 9. 2010*. Brno: Triada, 2010, s. 39-42. ISBN 978-80-254-8745-7.
46. *Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte*.
47. SEDLÁK, Petr. Výběr z judikatury v rodinněprávních věcech za rok 2009-2010. In: *Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů: Sborník z X. celostátního semináře Brno, 29. 9. – 30. 9. 2010*. Brno: Triada, 2012, s.43-54. ISBN 978-80-254-8745-7.

48. SOBOTKOVÁ, Irena. *Pěstounské rodiny:jejich fungování a odolnost*. 1.vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2003. s. 144. IBSN 80-86552-62-4.
49. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. s. 176. IBSN 80/7178/559/8.
50. SOS - dětské vesničky.cz. *Naše činnost*. [online]. [cit. 22.2.2012] Dostupné z: <http://www.sos-vesnicky.cz/index.php?>
51. Společnost sociálních pracovníků ČR. Etický kodex sociálních pracovníků České republiky. [online]. [cit. 12.2.2012]. Dostupné z: <http://www.sspcr.xf.cz/code.html>.
52. SURYNEK, Alois, Růžena KOMÁRKOVÁ a Eva KAŠPAROVÁ. *Základy sociologického výzkumu*. 1.vyd. Praha: Management Press, 2001. s. 160. IBSN 80 - 7261-038-4.
53. ŠTĚRBOVÁ, Dana a Svatoslava KALÁBOVÁ. Dítě v péči prarodičů a jiných příbuzných. In: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník z IX. celostátního semináře NRP Brno, 30. 9.-1. 10. 2009*. Brno: Triada, 2009. s. 20-29. IBSN 978-80-254-5957-7.
54. ŠTĚRBOVÁ, Dana a Svatoslava KALÁBOVÁ. Přístup sociálního pracovníka k dítěti, In *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: sborník z VII. celostátního semináře Brno, 10. – 11. 10. 2007*. Brno: Triada, 2007. s. 31-35.(bez IBSN).
55. UHLÍŘOVÁ, Veronika a kol. *Dítě ve výchově příbuzných*. Praha: Rozum a cit, 2010. s. 60.
56. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: rozšířené a přepracované vydání*. 4. vyd. Praha: Portál. 2008. s. 872. IBSN 978-80-7367414.
57. VOLECHOVÁ, Olga. *Výkon pěstounské péče osobami příbuznými*. České Budějovice, 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce a politiky.
58. VRÁNOVÁ, Lucie. Pěstounská péče krátkodobá, dlouhodobá, přechodná a profesionální. *Právo a rodina*. Praha: Linde, 2012. č.1, 14 ročník, vychází měsíčně, s. 1-6. ISSN 1212-866X.
59. *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*, v platném znění
60. *Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře*, v platném znění

61. *Zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky*, v platném znění.
62. *Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí*, v platném znění.
63. *Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník*, v platném znění.
64. *Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*, v platném znění (účinnost od 1. 1. 2014)
65. *Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině*, v platném znění.
66. ZBYNĚK, Gabriel a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1.vyd. Praha: Grada, 2008. s.144. ISBN 978-80-247-1788-3.

8. Klíčová slova a zkratky

8.1 Klíčová slova

Pěstounská péče

Příbuzní

Sociální pracovník

Orgán sociálně-právní ochrany dětí

8.2 Seznam použitých zkratek

ČR	Česká republika
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NRP	Náhradní rodinná péče
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
SP	Sociální pracovník
PP	Pěstounská péče
Zákon SPOD	Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

9. Přílohy

Příloha 1: - Statistický přehled za rok 2005 až 2010 o příbuzenské PP Jihočeský kraj

Příloha 2: - Statistický přehled za rok 2005 až 2010 o příbuzenské PP Česká republika

Příloha 3: – Pomocné otázky k polostrukturovanému rozhovoru

Příloha 4: – Seznam obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji

Příloha 1: - Statistický přehled za rok 2005 až 2010 o příbuzenské PP Jihočeský kraj

Příbuzenská pěstounská péče Jihočeský kraj

Rok	Počet příbuzenských pěstounských rodin				Vztah k dítěti		
	k 1. 1. sledovaného roku	ve sledovaném roce přibylo	ve sledovaném roce ubylo	celkem k 31. 12. sledovaného roku	prarodiče	jiní příbuzní	cizí
2005	230	59	24	265	114	41	110
2006	249	43	36	256	128	36	92
2007	255	48	63	240	133	36	71
2008	286	83	35	334	184	56	113
2009	300	72	49	323	172	47	104
2010	598	85	99	584	270	104	210

Zdroj: Krajský úřad Jihočeského kraje

Příloha 2: - Statistický přehled za rok 2005 až 2010 o příbuzenské PP Česká republika

Příbuzenská pěstounská péče Česká republika

Rok	Počet příbuzenských pěstounských rodin				Vztah k dítěti		
	k 1. 1. sledovaného roku	ve sledovaném roce přibylo	ve sledovaném roce ubylo	celkem k 31. 12. sledovaného roku	prarodiče	jiní příbuzní	cizí
2005	4529	840	649	4720	2016	20	60
2006	4621	845	621	4845	2250	800	1761
2007	4745	946	764	4927	2391	914	1688
2008	5178	1361	749	5790	2913	1009	1935
2009	5744	1326	757	6313	3290	1063	2068
2010	7872	1781	1149	8504	4275	1436	2909

Zdroj: MPSV ČR

Příloha 3: – Pomocné otázky k polostrukturovanému dotazníku se sociálními pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí obcí obecních úřadů s rozšířenou působností:

Okruh 1: Sociální pracovník OSPOD – charakteristika respondentů

1. Jak dlouho pracujete jako sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí a kolik let vykonáváte agendu náhradní rodinné péče?
2. Máte zkušenosti s příbuzenskou pěstounskou péčí, máte ji ve vašem obvodu?

Okruh 2: Příbuzenská pěstounská péče

3. Co si myslíte o příbuzenské pěstounské péči z pohledu dětí, které nemohou vyrůstat s rodiči?
4. Myslíte si, že by měly být stanoveny podmínky pro vznik PPP, jaké by měly být a zda by měli mít příbuzní povinnost účastnit se přípravy či vzdělávání k výkonu PP?
5. Co cítíte jako rizika příbuzenské pěstounské péče, zda a z jakého důvodu dochází k předčasnému ukončení příbuzenské pěstounské péče?
6. Domníváte se, že je institut příbuzenské pěstounské péče zneužíván, jakým způsobem a kým?

Okruh 3: Příbuzenská pěstounská péče v porovnání s klasickou zprostředkovanou pěstounskou péčí

7. Jaké jsou podle vašeho názoru výhody a nevýhody (přednosti a nedostatky) této formy péče oproti klasické zprostředkované pěstounské péči?
8. Jaké situace a otázky nejčastěji řešíte při návštěvách v rodině u příbuzných dětí, kteří jsou zároveň pěstouny, v porovnání s ostatními pěstounskými rodinami?
9. Jak vnímáte vyživovací povinnost mezi potomky a předky z pohledu příbuzenské PP?

Okruh 4: Pěstouni prarodiče a jiní příbuzní

10. Vidíte nějaké rozdíly mezi výkonem pěstounské péče prarodičů a jiných příbuzných?
11. Jaký je váš názor na mezigenerační interakce mezi pěstouny - prarodiči a svěřenými dětmi?

Okruh 5: Navrhovaná novela zákona SPOD a příbuzenská pěstounská péče

12. Jak se díváte na změny, které mají nastat s účinností novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, při výkonu PPP, a to zejména se zrušením odměny pěstouna prarodiče a jeho pobíráním pouze v případech zvlášť hodného zřetele?
13. Co podle vás je zvlášť hodný zřetel a kdy byste navrhovali odměnu prarodiči - pěstounovi vyplatit?

Příloha 4:- Seznam obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji

Blatná

České Budějovice

Český Krumlov

Dačice

Jindřichův Hradec

Kaplice

Milevsko

Písek

Prachatice

Soběslav

Strakonice

Tábor

Trhové Sviny

Třeboň

Týn nad Vltavou

Vimperk

Vodňany

Zdroj: <http://portal.gov.cz>